

Den vijftten Boeck
van Architecturen Sebastiani
Serlii/in den welcken van dixer-
scheformen der Tempelen getrat-
teert wort/na de maniere van
den Antijken/ende oock
dienende voor de
kerstenen.

Overgheset uyt de Italiaensche in
Nederduytsche sprake, door Peter Cooke van
Aelst, desen ter tijt Schilder des
K. Majestejt.

Men vindt te roop t'Amsterdam
by Cornelis Claesz. opt Water/
int Schrijfboeck.

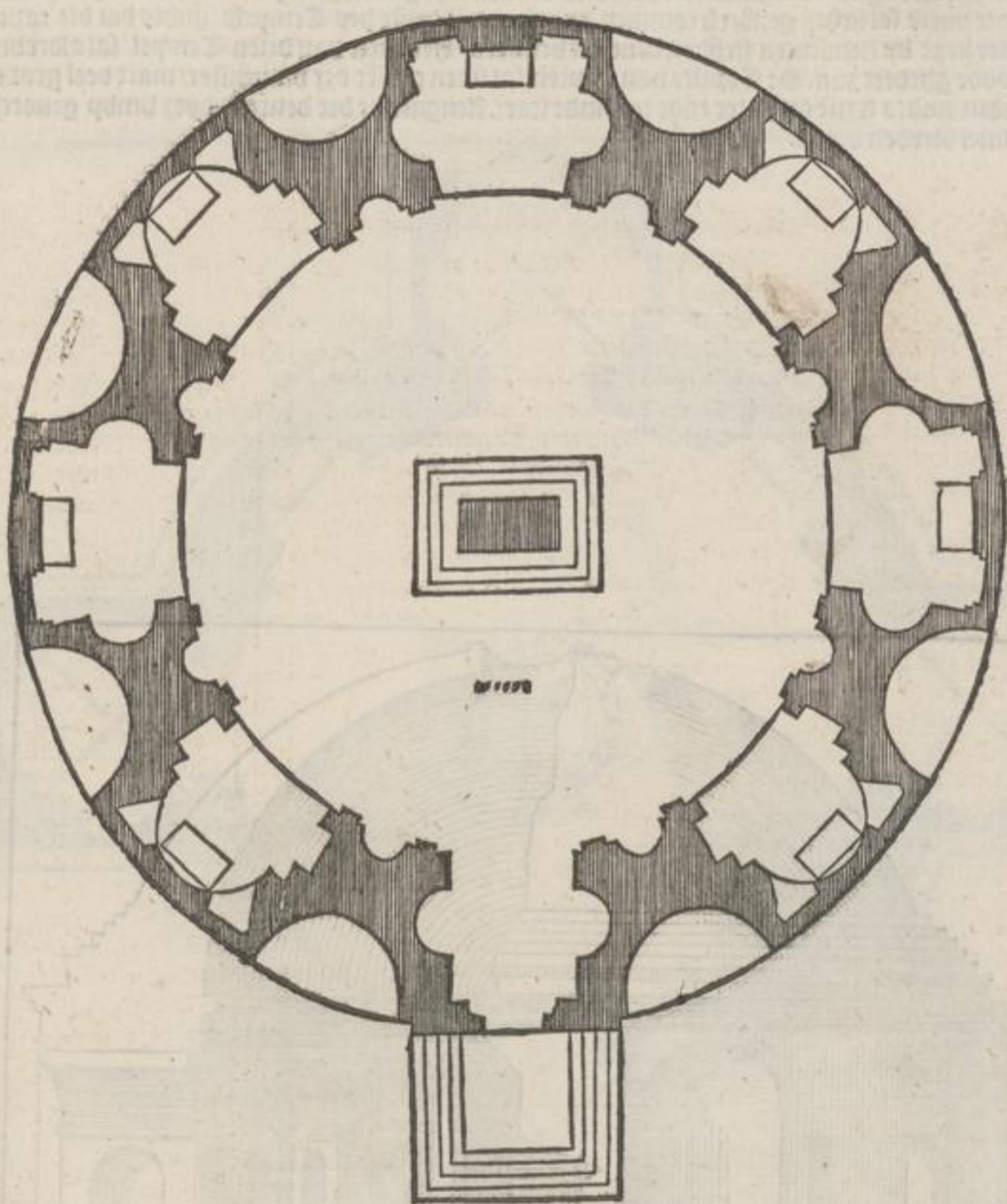
Anno 1606.

Den vijfden Boeck van veelderley manieren
van Tempelen.

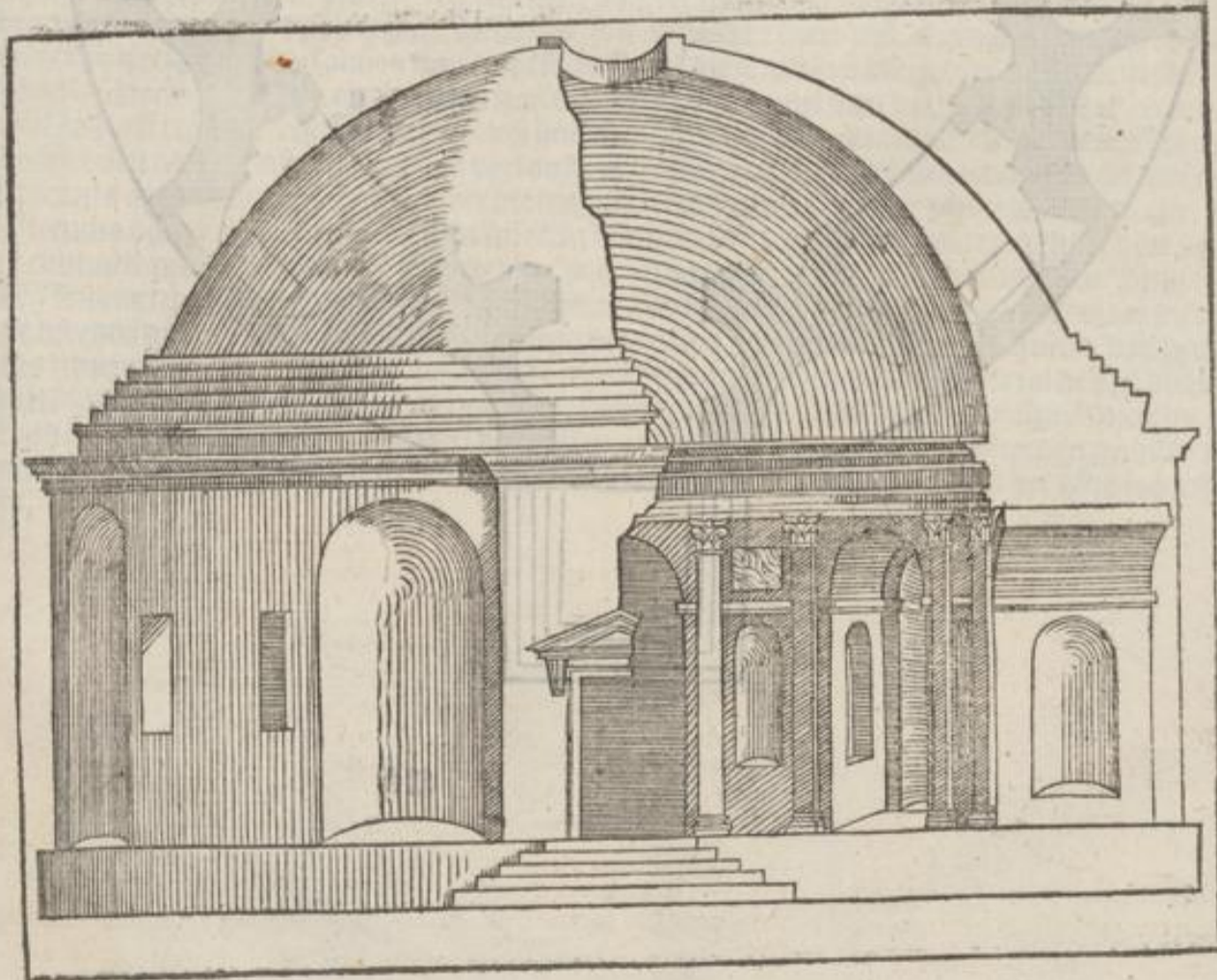
Dat xiiij. Capittel.

Dewel datmen in kerstenrijcke vele ende diverse formen van Tempelen ende kercken siet/so wel Antike als Moderne/ nochtans midts dat ick voorzits be- looft hebbe sommige Ordinantien daer af te tonen/om t'gettal van wijnen Boecken te voldoene/soo willen wy vanden selven tracteren/ ende in t'bewoep ten minsten t'waelue verscheden manieren van Tempelen setten met haren gronden ende maten. Ende om dat de ronde forme de perfecteste van allen is/so sal ick daer aen beghinnen. Daer al ick dat in onsen tijden/het sy deur cleyn devotie/oft deur vreckheyt vanden menschen/gheen grootē kercken meer begonst en worden te makene: Ja datmen se noch niet en volmaect die voorzits begost zijn: soo sal ick die mijne soo cleynne maken/ als sy souden mogen in redelijcker wijze passe- ren/op dat se niet cleynen coste in coeter tijt souden mogen volmaect worden. Den Diameter dach van desen gront sal also lanck als hooghe zijn/nade figure vanden circule/te weten van t'festich voeten. Die dicke vanden muer/sal vanc vierendeel des diameters zijn dats van vijftien voeten/ op datmen d'zer gemakelick die capellen binnen maken mach. De welcke capellen sullen t'waelf voeten breet zijn. Die Nicchen tusschen die pilaren/sullen ses voeten halven breet zijn. Ende om den cost van steen ende calck te sparen. soo salmen van buyten tusschen die Capellen die grootē Nicchen maken/der welcker breetde sal comen op vijftien voeten. Desen Tempel staet verheven vander eerden ten minsten vijf trappen/ende al waert noch hoogher ten waer niet quaet/want dat eertrijcke ver- hoocht met der tijt/alsoo datmen in veel oude Tempelen ende kercken nederwaerts cert/daer men voorzits opgheclommen heeft: maer die trappen willen altyds onpaer zijn/nade leeringhe van Vitruuius daer hy van den Tempelen spreect/op dat (seyt hy) als men metten rechten voet beginc te climmen men hem metten selven rechten voet op dat paneysel des Tempels vinde. Aengaende den fundamente/soo en canmen niet gefaelgeren datment diepe ende breetde make/maer die min- ste breetde diemen onder soude moghen legghen is dese/datmen vanden Diameter der dichten des muers een perfect viercant make/ende den Diagonus van dien viercante sal de breetde van den fundamente des muers onder syn. Alsoo dunct my dat het Vitruuius beschrijft daer hy van fonderen spreect. Daer aengaende der stoffen des sondeersels in vasten oft herden gronde/ende oock in waterachtighen gronde/en behoeuick hier niet te verhalen/midts dat het alleman bekent is.

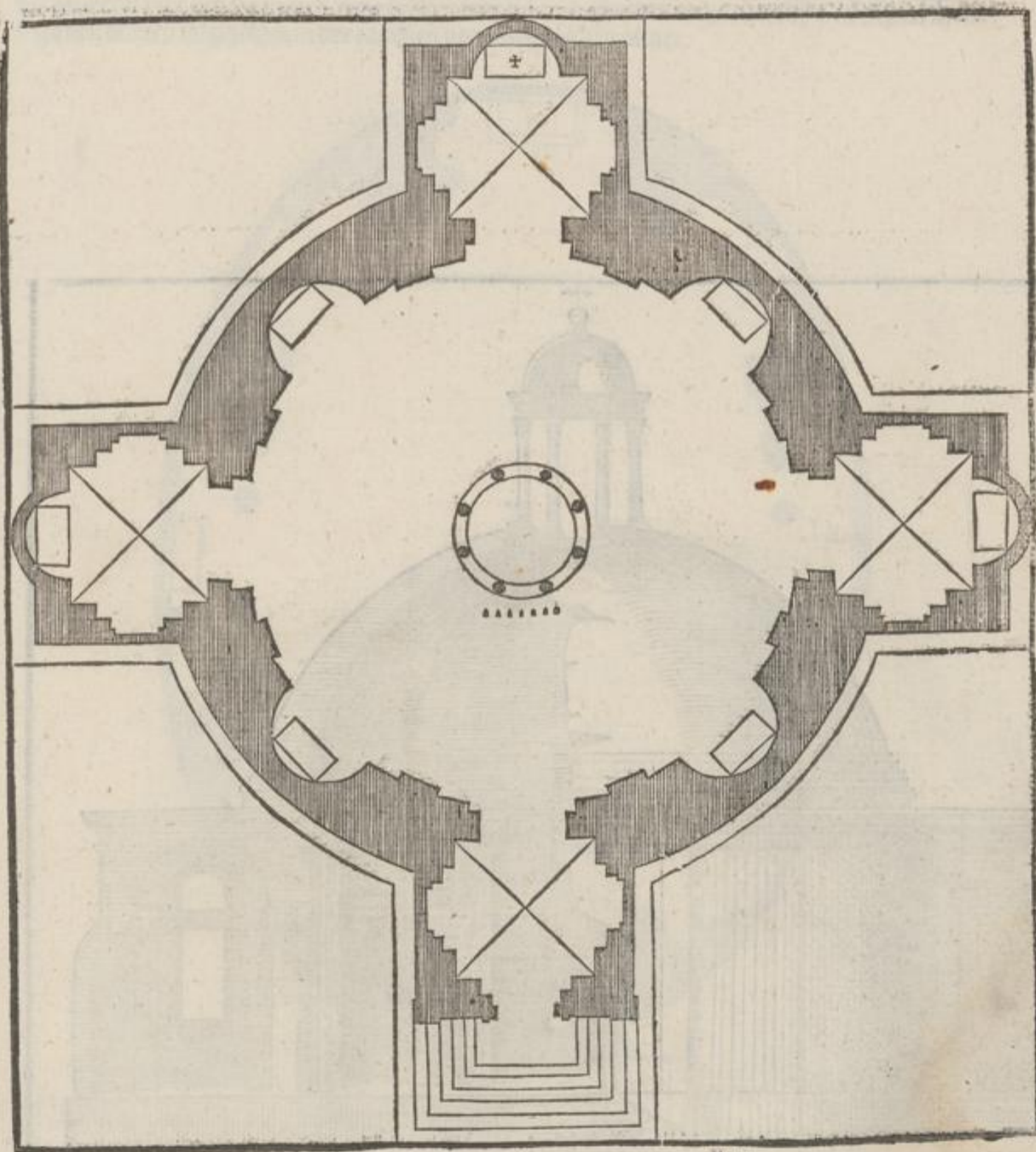

Van diverse vormen der Tempelen.

Gedont hebbende den grondt van desen ronden Temple/ soo volcht hier nu dat opstaende dees Tempels van buyten en oock van binnē/ midts dat hy al willez gebroken gemaect is om alle heyde te siene: dat binnenste des Tempels is nae de maniere van Cozynthien ghemact. De geheele hoochde van aen t'pauiment tot boven tegen d'welkel/houdt t'sestich voeten: die dertich voeten sullen vooz den kerel oft ronden welkel zijn. De reste nederwaerts salmen deelen in vijf en haluen/ daer af sal d'een deel vooz Coznice frise ende Architrabe zijn: die vier en halve restende deelen/sullen die Colommen met basen ende capiteelen hooge zijn van welken alsamen dat ghy die particulare maten in mynen vierden boec byde Cozynthia vinden sult. Die Nicchen tusschen die platte pilaren/sullen thien voeten hoogh zijn: die andere sullen vijftien voeten houden. Dat gat boven dat welkele/ sal wijt zyn dat sevenste deel des Diameters vanden Temple: Boven dat selve gade machmen een lanterne maken met glazen gestopt/ oft men macht open laten daer duere sal lights genoegh comen vooz dat middelste des Tempels/ midts dat die capellen huer licht by hemseluen hebben deur die vensters. Het dach van desen Tempel/ sal alderbest met loode ghedeet zijn. De Coznice van buyten/sal staen gelijc der binnenster/ maer veel grover van leden/ midts datse te water ende te winde staet. Aengaende der deuren/ byer vindy genoegh in mynen vierden boeck.

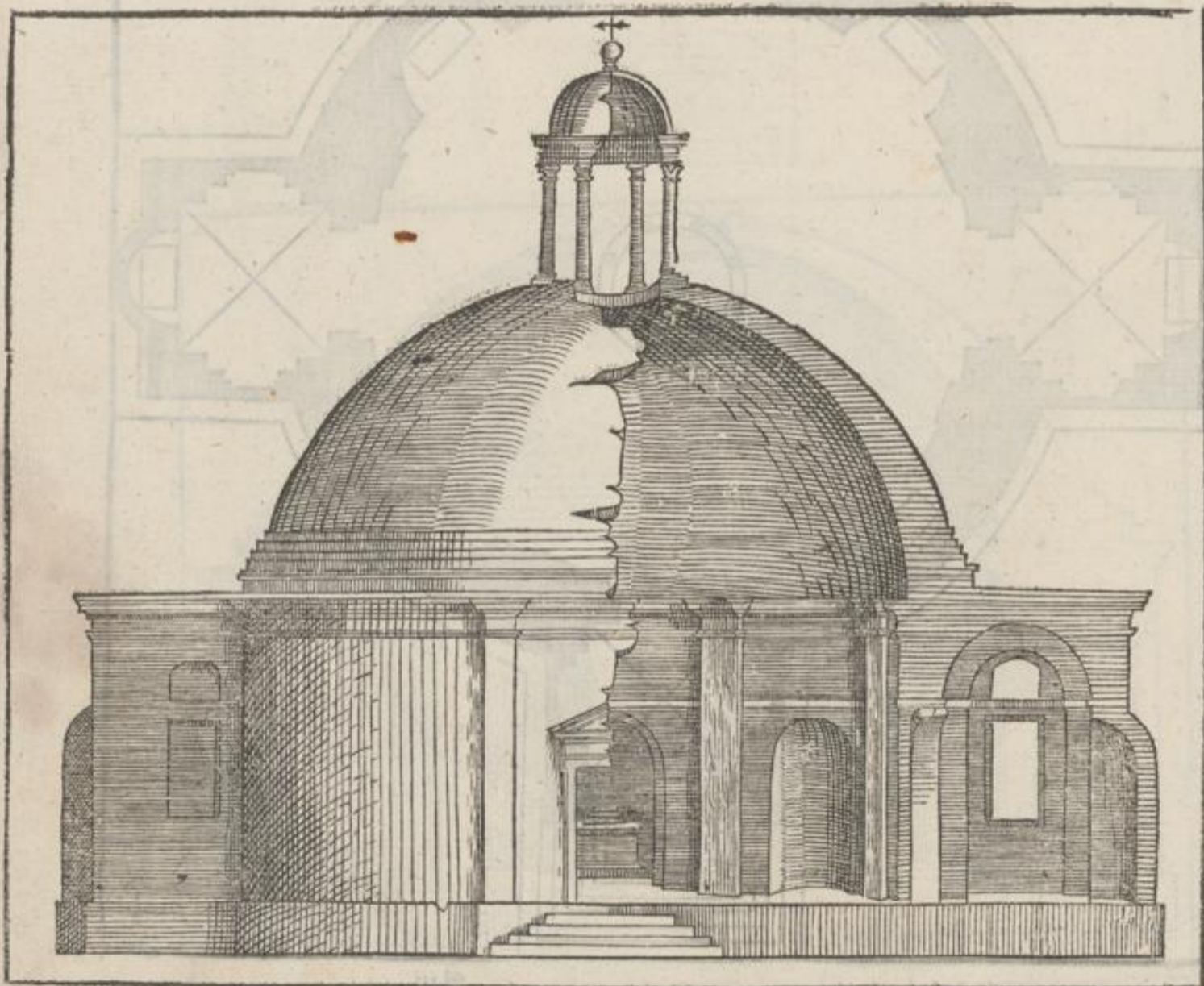

Al is den grondt van desen nabolgenden Tempel oock ronde/soo heeft hy nochtans een veranderinge duer die viere welspronghen te wesen drie capellen/ ende oock den ingaenk vanden seluen fatsoene. Den diameter van desen Tempel/ houdt achteuueertich voeten: die dichte des muers/ houdt een leuenste deel vanden diameter. De capellen zy veertien voer in viercante/ sonder de Nicchen: die ander vier Nicchen oft cleyn capellen/ sullen neghen voer vreet zyn: die viercante capellen hebben huer licht van belyden: waer dat licht vanden Tempel boven in welssele/ sal wijt zyn dat vijftide deel des diameters/ met eene lanterne daeroppe/ ghelyck vanden anderen gesept is. Tot desen Tempel salmen oock met vijf rappen op klimmen: Ende midts dat de hoeken blyuen die Tempel altyt onreyn liggen soo soud ick wysen datmen eenen viercanten muer daer omme trocke/so hooge als den opganck/ op datmen daer niet so lichtelick by comen en soude.

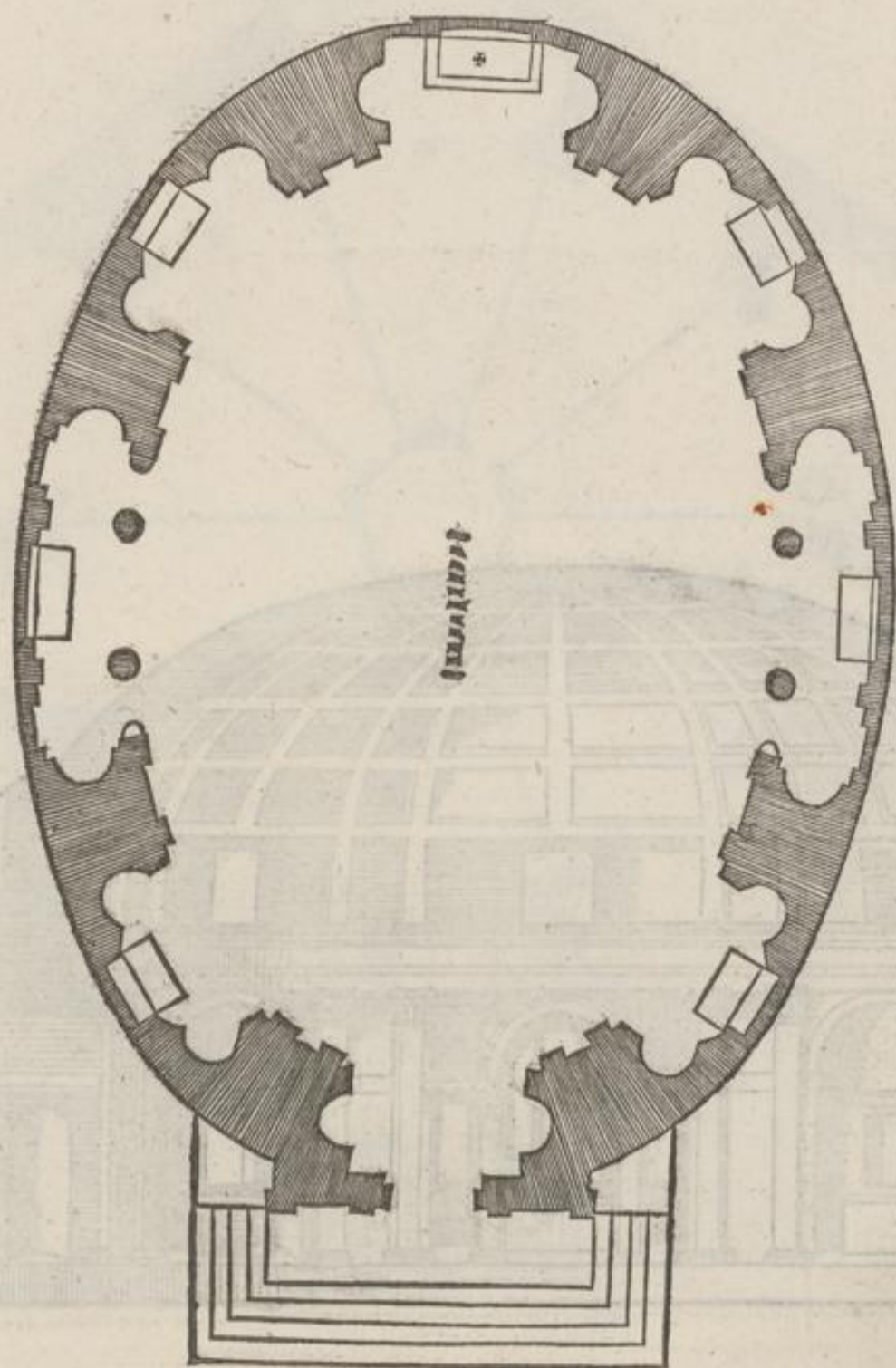

Van diuersche formen van Tempelen.

Vanden ghepasseerden grondt/soo stedy hier d'opstaende/soo veel van binnen als van buyten/mides dat het ghebroken schynne. Die hooghe van binnen hout ghelijck den Diameter/dats acht en veertich voeten. De helft sal vooz dat half ront welckel syn. Ende dat lucht gat boven/alsoo gheseyt is/sal wye syn van t'vyfste deel des Diameters / daer op datmen eene lanterne setten sal met ghelassen ghelijck inde figure ghecoont is / ende dat welckele ghedeckt met loode oft ander materie. Vanden welckel nederwaerts salmen dat coznicement van twee voeten en half hooghe maken/ghesozmeert ghelijck d'impolte vanden boghen des Theaters van Barcellus inden vierden boeck int sevendste Cap. fo. 37. ende sal dienen vooz Capiteelen/wtghenomen dat Plintus metter Cimacien dat vooz Cozone dienen sal. De pilasters zijn bree/ vier voet en halven. Die groore capellen/ zijn hooghe eenenwintich voeten: die cleynste capellen / sullen dertien voet en halven hooghe zijn/boven half ront. Boven die dyp viercante capellen. ende boven den inganc/machment plat decken/wat af hanghende om des waters wille : oock machmen binnen die dichte des muers trappen ordincen/om daer op te climmen ende een pieren oft steenen geleente daerom maken. Den Tempel machmen decken daer af datmen best ghereetschap heeft/maer van loode soudet alder sekerst zijn.

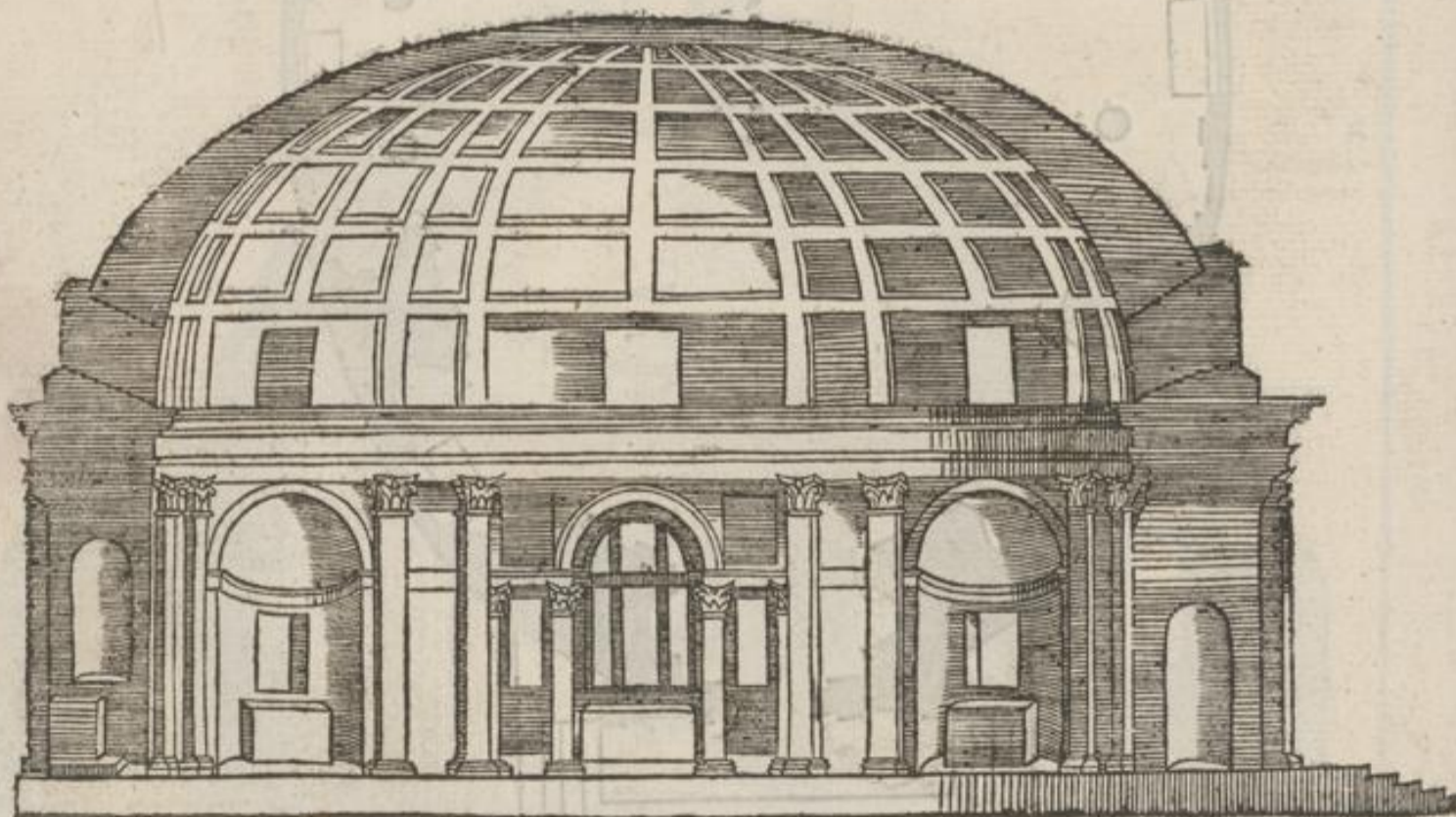

NA de ronde figuren welke die perfectste zyn/soo ghelijcken best die ouake dats' epwys/
 daeromme heeft my behaecht eenen tempel op sulcken maniere te maken / den welchen
 tempel hiet zyn sal sellenbreertich voeten/ende lanckseffentseffich voeten. De dicke des
 muers sal acht voete houdē/ en daer binnē sullen die capellē staen: ende alen zynse niet te rymen/so
 en der mensē oock niet afsluyten. Die wydde van die twee grootste capellen /hout twintich voet
 en halven binnen de welke sijn twee Nicchen/elck hiet vier voeten. De colommen sullen dick sijn
 eenen voet en half/ende die halve naer advenant. Die spatien tusschen die middelste colom-
 nen sullen seven voet en een half houden/ende d'ander sullen vier en een quaert hou-
 den. Dees twee capellen sullen elck d'z vensters hebben / die middelste sal wyl sijn ses
 voeten ende d'ander ter zyden elck d'z voeten. Die capelle metten hooghen altaer /sal thien
 voet hiet sijn/ende ses voet verre inden muer met Nicchen gelijck de groote/ende een venster bo-
 ven den altaer van ses voeten wyl. Die viere andere capellen /sullen van halven cirkel sijn thien
 voeten wyl/hebbende oock dergelijcke Nicchen/ende een venster van vier voeten wyl boven den
 altaer. Ende midts dat dees capellen by hem selven lichtē genoeg hebben /soo mocht men hem
 daer niet liden booz den gheheelen Tempel/maer op dat daer noch lichtē worde /soo salmen bo-
 ven die capellen noch vensters maken. Desen tempel en sal oock niet min dan vyf trappen opgaē:
 die deure sal wyl sijn ses voeten/ende sal met vier pilaren gheciert worden nade Cozinthia. Den
 inganck binnen sal ghelijcken der capellen vanden hooghen altaer.

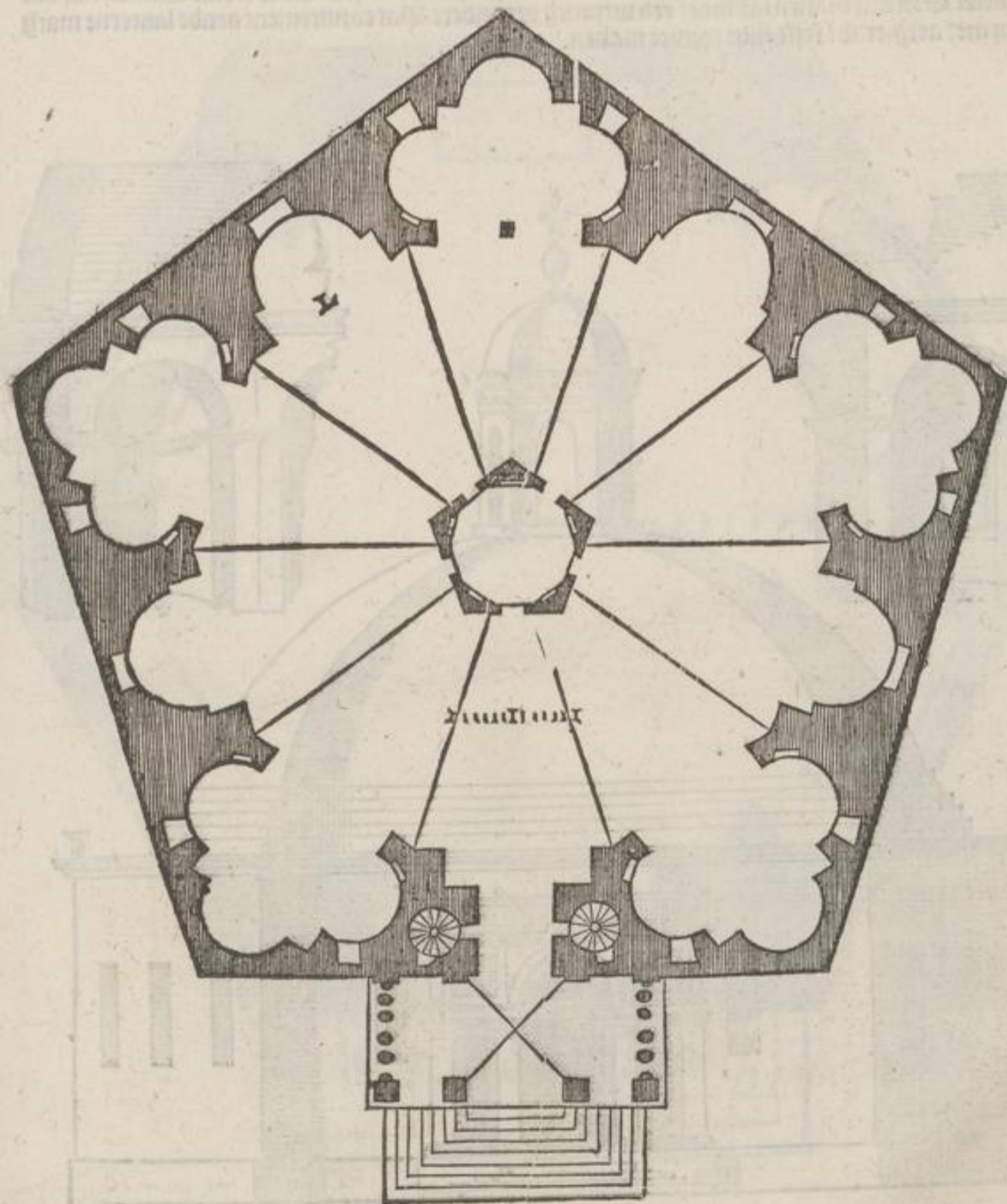

Van diverse formen der Tempelen.

Des figure hier onder betoone den ovalen tempelen van binnen / den welken van t'pauement tot onder dat welckie hoogh is gelijk die breedte / dat is van sessendertich voeten: van t'pauement tot bouen de coznice / sullen d'pentwintich voeten syn / welke hoochde ghedeelt in wruen / soo sal d'een deel vooz Architrabe 3 rise ende Coznice syn. Die ander vier deelen / sullen vooz de hoochde vanden pilaren syn die de capellen scheyden: die particulare maten hier af vindy in mynen vierden boeck in d'ordne van Cozniche / midts dat desen tempel van sulcken wercke ghemaecte is. Die hoochde vanden ronden colommen / sal waelf voeten houden. De architrabe die den boghe onderhout / is van eenen voer. De poozte (alsoo hyden gront gelept is) sal met vier platte pilaren gheciert syn / in sulcker formen ende maten / ghelijck die binnen den tempel staen / ende oock met sulcken coznicement. De poozte oft deure sal eenen boghe op twee pilasters hebben tusschen die platte pilaren. Dat welckel van desen tempel machmen verciere al- soo ghetoont wort inde figure ende noch rijckelijcker / makende die vensters boven die coznice nederhanghende ghelijckmen ster. Ende deckemen dan den tempel met looz vooz d'beste / soo sul- len die vensters ghenoech beschermt syn.

Al is dees forme vijfhoekich dat welke in Architecturen niet soo sechickelijck en is/ daer-
 omme heb ickse binnen van tien hoecken willen maken. Den Diameter van desen Tem-
 ple is tweentsestich voeten lanck. De Diameter vande lanterne/ houdt twaelf voeten. De
 vijfde groote cappellen/ houden vijftien voeten in viercante/ sonder de drie Nicchen de welke tien
 voeten wijt zijn. De cleyne capellen zijn breet vijfthien voeten/ ende gaen vier voeten inden muer
 tot aenden halven circkel/ den welcken wijt is dertien voeten. De groote capellen sullen twee ven-
 sters hebben/ ende de cleyne eene. De wijde vander deuren/ houdt seiven voet en halven. De logie
 bupren sal breet zijn tien voeten/ ende lanck vierentwintich voeten: de vier pilaren hier af sullen
 twee voeten viercant zijn. De middelste spatie tusschen die pilaren sal tien voeten houden/ ende
 d'ander twee spatien vier voeten. Die sijden vander logien/ sullen een gheleente hebben met ba-
 kusters gemaect. Inde spden vander poozten/ sullen twe windeltrappen staen om op dat pooztael
 te gaen/ ende oock rontsomme den Temple. Dese Temple staet negen trappen verheuen vander
 erden/ ende men machten onder hol maken.

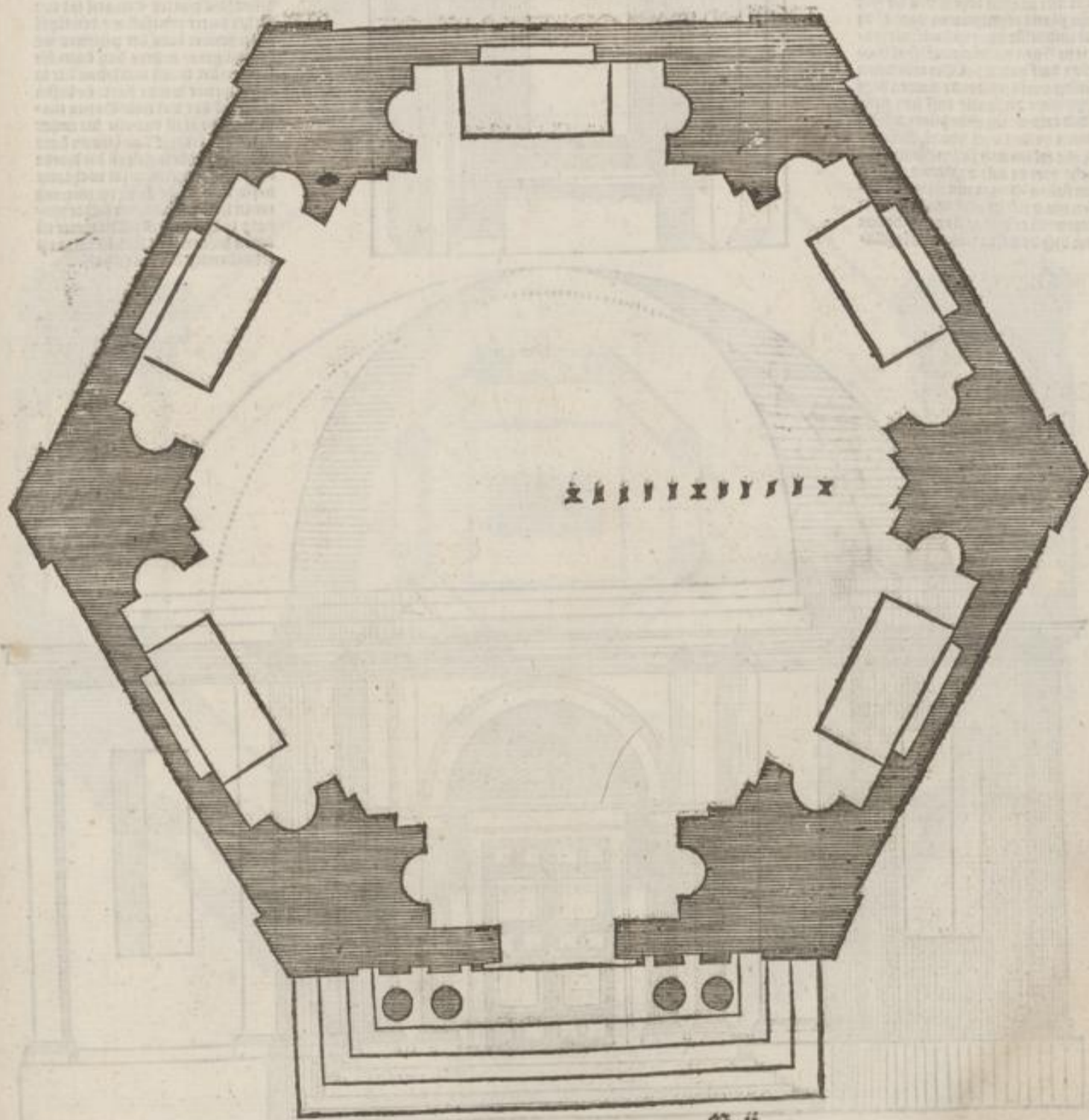

Van diverse formen der Tempelen.

Hetwel dat desen Tempel gesloten is/so sullen wy nochtans de maten binnen weltoonē/
 ende is binnen also hooge als breed dat is tweentsestich voeten. De lanterne is ooc so hoo-
 ge als breed tot aende cornice. Dat wellsel/ is van halven circkel: dat wellsel vanden Tem-
 pel is oock van halven circkel hooge eenendertich voeten: de reste nederwaerts sal de cornice van
 twee voet en halven hebben/ gelyck d'imposte vanden Theatre Marcelli inden vier-
 den Boeck in d'ordine Ionica geteekent. T. folio. 37. Dees cornice salmen buyten gelijcs der bin-
 nenster setten/maer grouer. De viercante pilaren vanden pooztale zijn hooge veertien voeten/ met
 basen ende capiteelen Dorische. D'architrabe is de halue dickte vanden pilaer hooge. Boven den
 hoge is de cornice dat vierdedeel minder dan de groote/ maer van der selver formen: Ende sal
 dienen voor capiteelen aende pilaren. Boven dees cornice salmen een boortswermghe maken met
 balusters ofte van ijere. Die twee stücken boven dese Temple betoonen de capellen van binnen/
 Ende dat metten Cruyce ghereckent beroont de grootste capellen vande welke dat de hoogde
 vijfenwintich voeten houdt. Dat ander stück geteekent met L. betoont de minder capellen oock
 vijfenwintich voet hooge. De pilasters welck de capellen scheyden/ sullen drie voet breed zijn. De
 hoogde sal van negentien voeten zijn: ende men sal daer een cornice maerken/ die ontfomme den
 Tempel gaen sal/ dienende voor capiteelen aende gelepde pilasters/ welck forme datmen nae dat
 capiteel Dorische maken sal/maer een weynich verandert. Dat cornicement aende lanterne mach
 men met architrabe frise ende cornice maken.

DEn gronde van desen nabolgende Tempel sal seſcantiſch zyn/ houdende in diameter vijf
 enwintich voeten: ende die dichte des muers vijf. De wydde vander capellen houdt tien
 voeten/ende gaen vier voeten inden muer: die wydde vanden Nischen/hout twee voeten.
 Die deure vanden Tempel is wyt vijf voeten/ geciert met dobblen colommen/ de welke dick zyn
 eenen voet ende een quaert: den opganck is vijf trappen ofte meer wiltmen/ doch onpaer. Elke
 capelle heeft een venſtre/ van vier voet en haluen breed/ dwelck lichtſ genoech inbringen ſal/ al en
 iſſer gheene lanterne. Ende ſes hoecken byten den Tempel/ ſalmen platte pilaren maken van
 twee voet en quaert een breed/ en wepwich weſpzingede. En oftme den Tempel grooter makē wilde/
 en datmen by ſante van ſteene gheen dicker colommen maken en coſte/ ſoo machmenē Corinthia
 makē ofte Ionica: ofte wiltmenē Dozica maken / ſo machmē hem met pedastalen te hulpe comen.

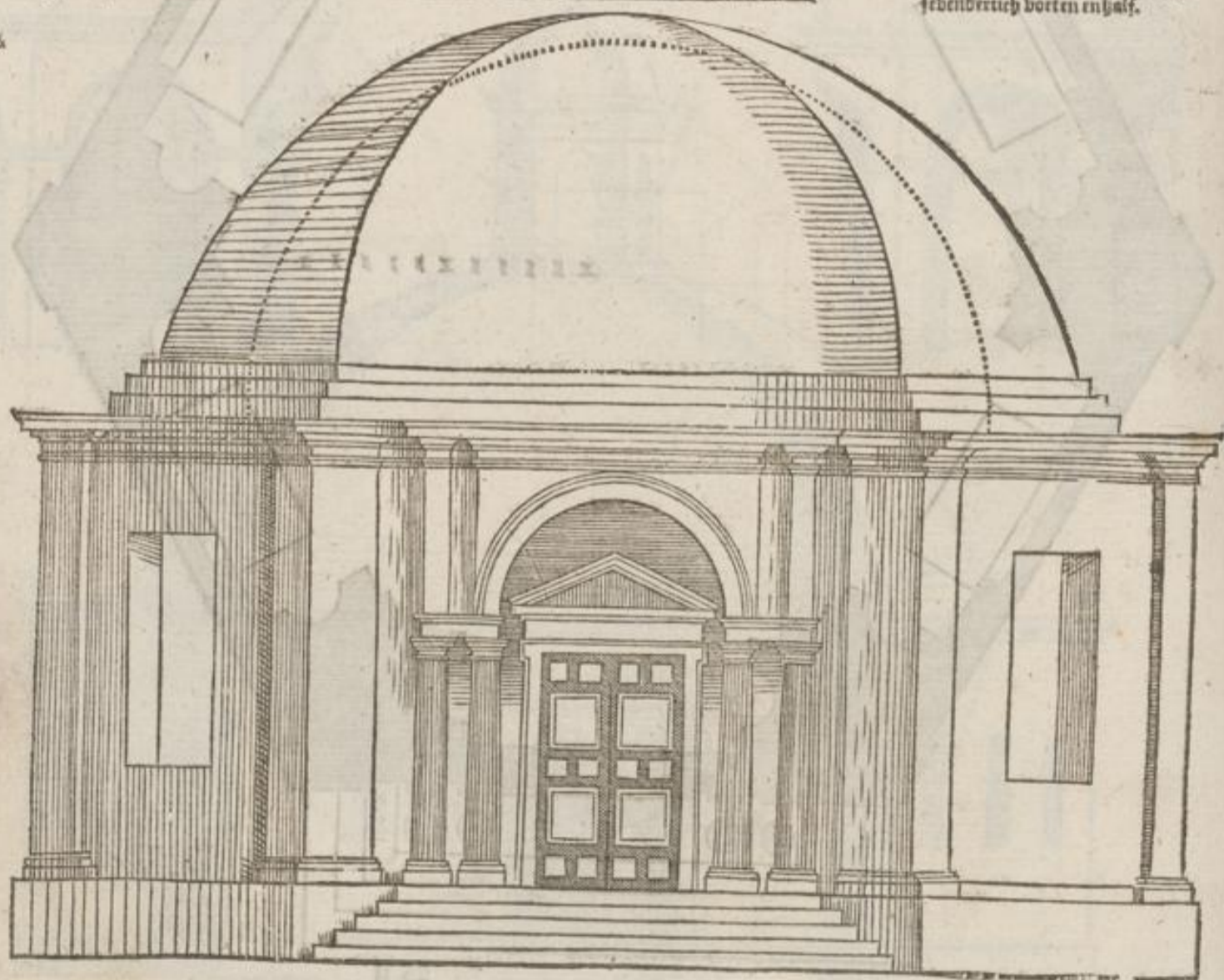
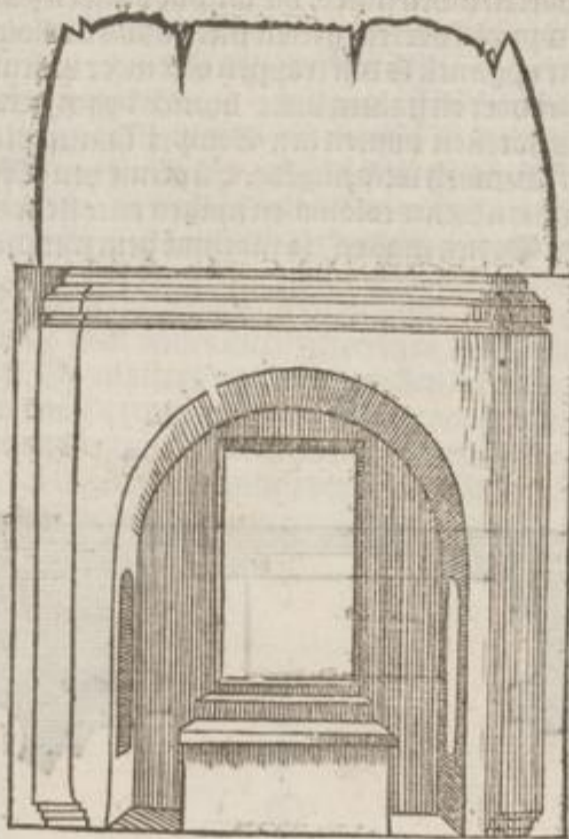

Van diverse soorten der Tempelen.

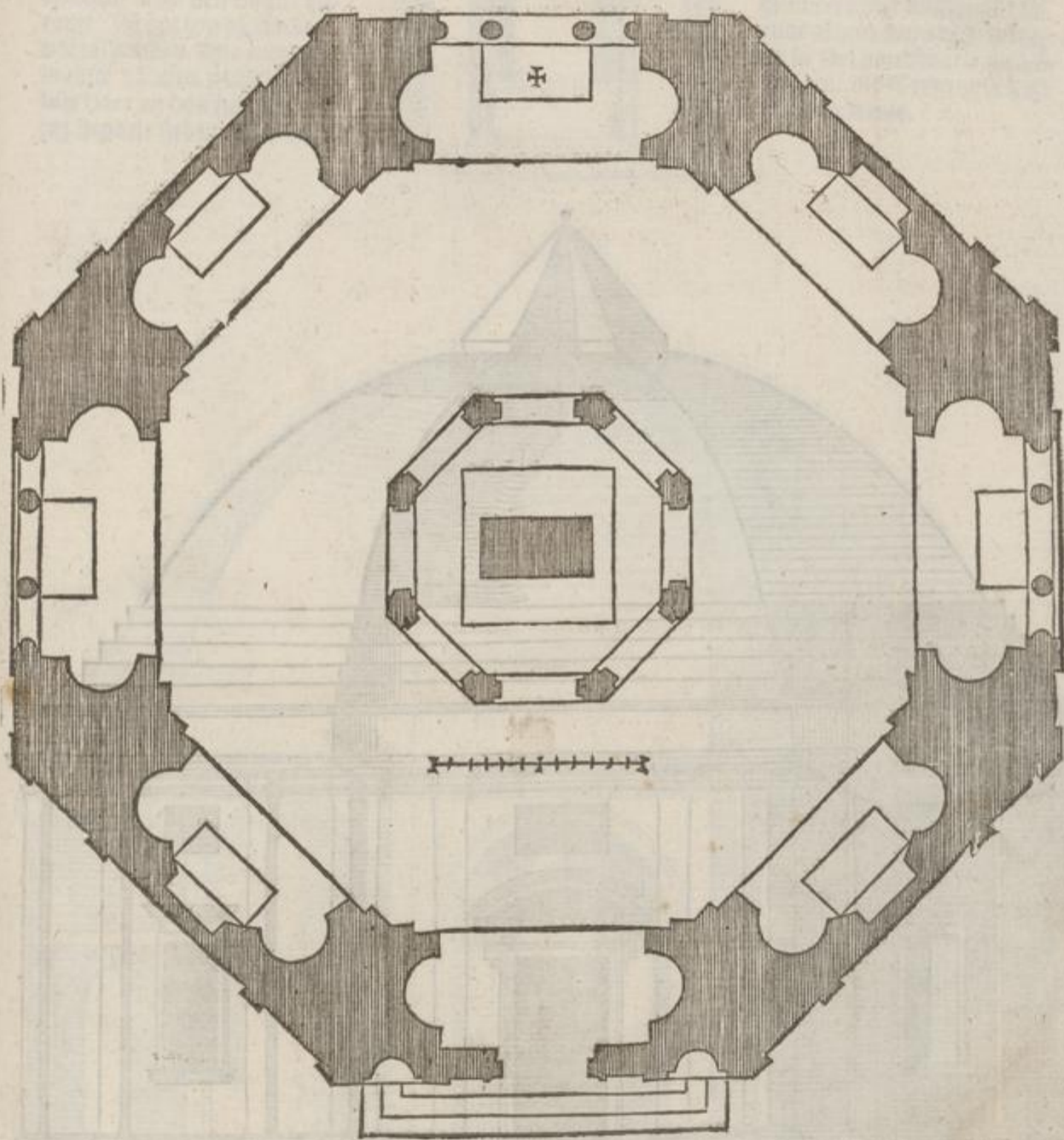
N dat wy den gront vanden sechoeckighen Tempel ghe-
toont hebben so behooren wy oock den Tempel in d'op-
staende te betoonen ende te beschryuen soo wel van binnē
als van buyten want al is den Tempel geheel ghesloeten
soo hebben wy daer boven op een
capitel gheset van binnen te siene
mits dat sy alle wyde van eender
soorten sijn en desgelijc hout den
inganc ooc die selve soorte. Naer
mensgaende den buytensten dēle so
seg ick dat de hoochde van op dat
pavement benedē tot bodē de co-
rniche achtien voete hōden sal. Die
cornice tontsomme den Temple/
salmen van eenen voeten halven
maken maer die leden vander sel-
ber cornice salmen na dat capitel
vande Dorica maechen / om datse
voet dienen sal voor capitel op de
pilasters aende ses hoeken. De
halven dat Plinthus met ijnder
Cimatisen dat welcke mits dat het
dienen sal voor een Corone sal
bodē de pilasters maer rechte d'ur
gaen alsomen inde figure merckē
mach. Dat portaelboze sal geieet
sijn met ronden columnen en met
sijn platte regenspilaren daer af de
de middelste met colōmie / oft spa-
tietu / sijn die colōmie sijn voer-
deē half houdē sal. Des colōmien
sullen eenen voet ende halven dick
sijn: maer die spatie tusschen elcke
twee colōmien ende pilaren sullen
veeren halven voet houdē. Dese ge-
sebe colōmien sullen hoogh sijn
acht voet en drie quart: die capite-
len sullen Dorica sijn maer de da-
sen om datse benedē aende voert te
tegenē en te winde staen / ende ooc
om d'ise de vassen vāde platte pila-

ren / ende den groben pilasters sijn sonder / omvangende de Tempel
tallen syden so salmense Chuscane maken. De hoochde de Dorica
trabe sal eenen voet houdē waer op dat den voghe staen sal ende die
dure salmen voors vterre ghegheuen inde figure sien mach.

Den oppanch sal ren / minsten vijf
crappen hoge sijn. Dat dach salmen
van reniger materie deken die in
dien land en geduerich ende wel te
beromme is anders souden althit
best van loode sijn ende dit is aē-
gaende dat werck van kupten.
Om te tracteren vanden binnen-
sten deelen soo is ghesepd dat een
capelle voor alle dient: die breedde
van desen cappellen houdē elc tien
voeten: ende inder hoochden hou-
dense dertien voeten halven ende
gaen inden nuer vier voeten. Ken-
ricke sijn de hebbēse een Niche die
breedte is twee voeten. Vanden den
altaer is een d'ensie die vier voeten
en halven breedte is ende hooge sijn
voeten. De cornice binnen de tem-
ple sal vander selver hoochde staen
ghelijc he buytenste / ende sal ooc
vander selver figure sijn: dat dat
Plinthus metter Cimatisen sal ooc
rechte d'ure tontsonne den tēpel
gaen sonder bodē die pilasters w-
te sijn sijn: anders dan d'arnisse
wel te gader makē mach dan die te
reghen ende winde staet: de basen
machmen ooc wel vande Dorica ma-
ken. Ende al ist dat alle die ander
getoonde temple van binnen haer
hoochde hebben gelijc die breedde
oft den Diameter: so sal nochtans
desen mits dat sy so cleyn is noch
eenen halve Diameter hoger sijn
d'ato te weten eenen Diameter en
eenen halven: dat welcke come op
seben dertich voeten en half.

Aen hebben dees boosch. ende oock sommighe navolgende Tempels / gheen torens om cloes-
 ken op te hangene nade maniere vande ker stenen / noch oock geen sacristien ende andere ver-
 treck plaetsen: so mocht men se nochtans met goeder manieren buyten aen voeghen / maer alsoo /
 dat men van binnen den Tempel daer inne ginge: ende alsulcken subjecten ende inventien en sul-
 len in mijn ander Boecken niet gebreken. Den gront vanden naevolghenden Tempel is acht-
 cantich / daer af dat den Diameter binnen drienveertich voeten houden sal / ende den nuer achte
 voeten. De capellen zijn wijt twaelf voeten ende gaen inden nuer ses voete. De drie capellen zijn
 van halben circ'e / ende d'ander drie met den ingaek zijn quadzangular. Elk capelle heeft twee
 Nicchen die sulen vier voete breed zijn. Die drie vensters inde halve circels / zijn vier voeten breed:
 d'ander drie metten colommen zijn elf voete wijt. De deure is wijt vijf voeten. In den middelst des
 Tempels mach men eenen altaer setten / gedect met een Tribune op acht pilasters. Den Diameter
 hier af sal twaelf voete lanck zijn: Ende begerren men desen Tempel grooter / so mach men de voeten
 vergrooten.

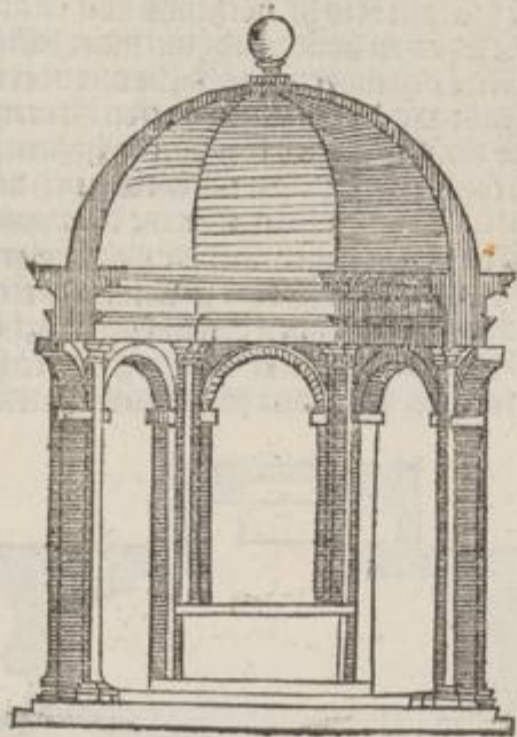

Van diverse formen der Tempelen.

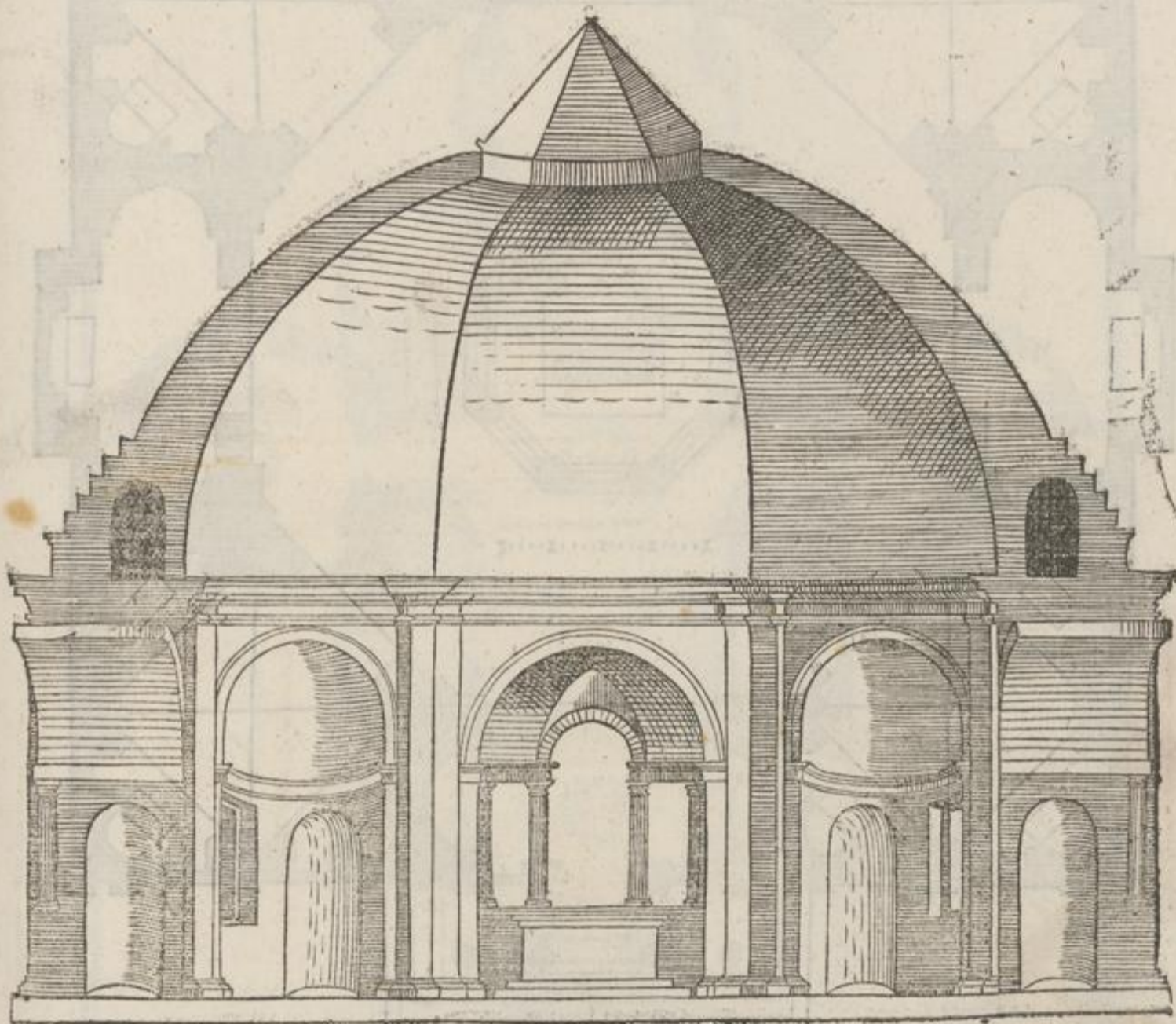
Dees figure hier ondre dient tot den achtantigen voorgeoonden grondt/ende is dat opstaende van buyten. Van op den hoogsten trap tot d'opperste vander Cornicen sullen eenenwintich voeten en half zyn/ dat welke die helft vander binnenster hoogden is. De Cornice sal twee voeten houden gedeelt gelijk dat capiteel vande Dorica/ ende sal oock op de pilasters wetspringen sonder dat Plintus gelijkmen inde figure: men sal daer ooc eē simpel base onder setten/ hooge van d'p vierendeel voets. De breedde vanden pilasters op de hoecken sal van d'p voeten zyn/ ende die innewaerts staen en sullen maer twee voet breed zyn. Die duere/ is wydt vijf voeten/ ende sal dertien en half hooghe zyn: d'ornament van dees duere bindt inden vierden Boeck by de Ionica folio. 38. Die maniere vanden vensters sietmen genoegh inde figure: wiltmen noch meerlichts inden Tempel hebben/so machmen boven een gadt maken/ende dat met gelase punctwys gheheet voorden reghen.

VAn dees binnenste ortographie so zyn de cornicen ende pilaren van formen ende hoogden ghelyck die buytenste. Vnder cornicen opwaerts gaedt dat welkiel op eenen haluen circule: de dyp grootste Cappellen/ zyn met bogen gewelck/ ende zyn hooge achrien voeten: die ronde colomme / sullē dyp vierdeed voets dicke/ sijn de halve na aduenant/ ende sullen hoogh zyn ses voet en haluen. Darchitrabe daer den boghe op comt / sal ooc dyp vierdeed voets houden. Die intercolomie vanden middelt / sal vier voet en half houden/ en tot beyden syden twee voet

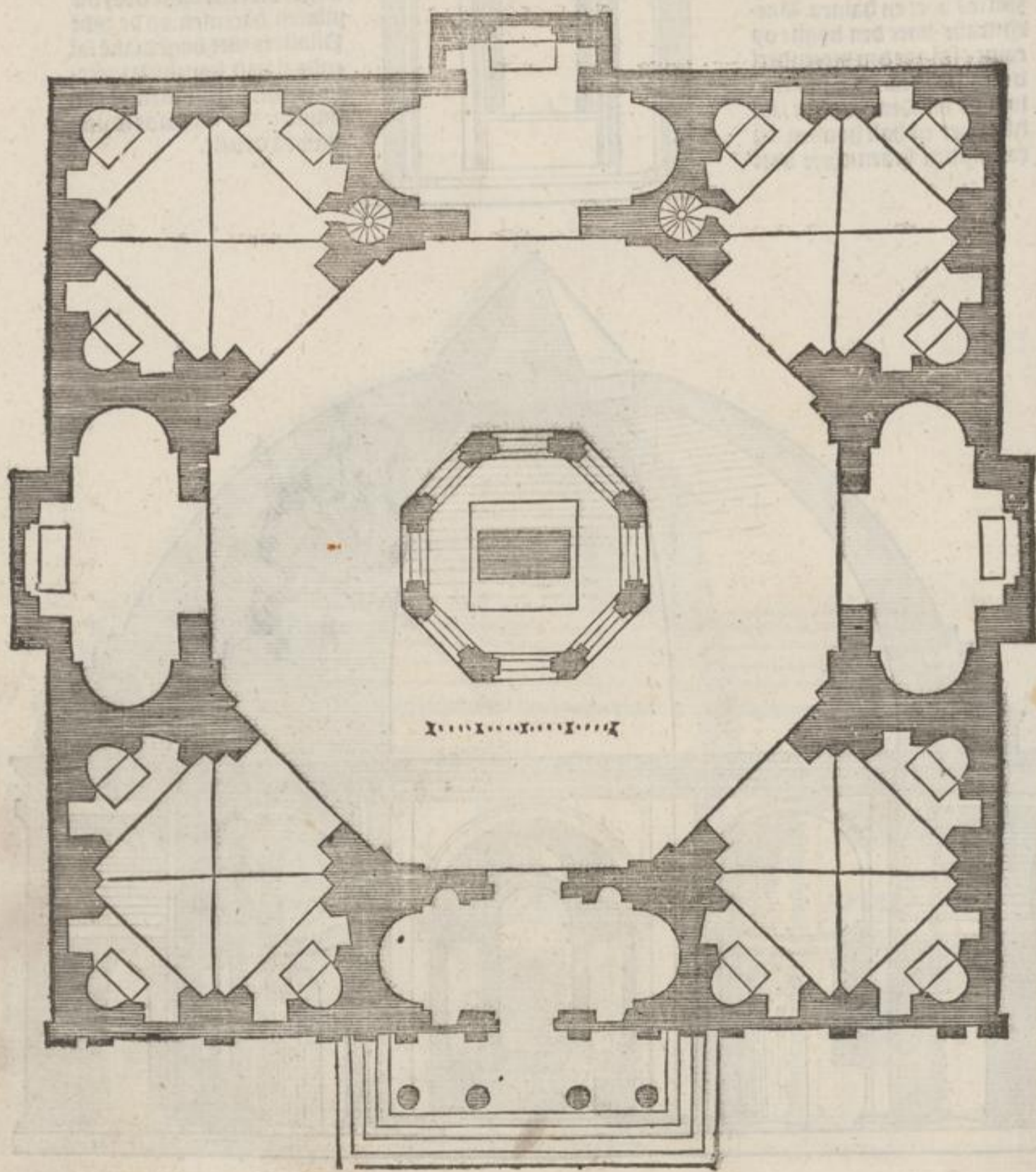

ende een quaert: die capellen van halben circule/ sullen ooc achrien voeten hooge zyn: de Nicchen van alle den capellen sullen thien voet hoogh zyn/ die Tribune die in den middelt staen soude metten altare / staer boven gheteeckent/ ende is hooge van aenden grondt tot boven de cornice achrien voeten: dat cornice ment houde daer af dypte voete/ die reste blijft vooz die pilaren/ daermen op de zyde Pilasters met bogemake sal ende al van dozeckelē wercke so wel van binnen als vā buyten: die Tribune is van halben circule.

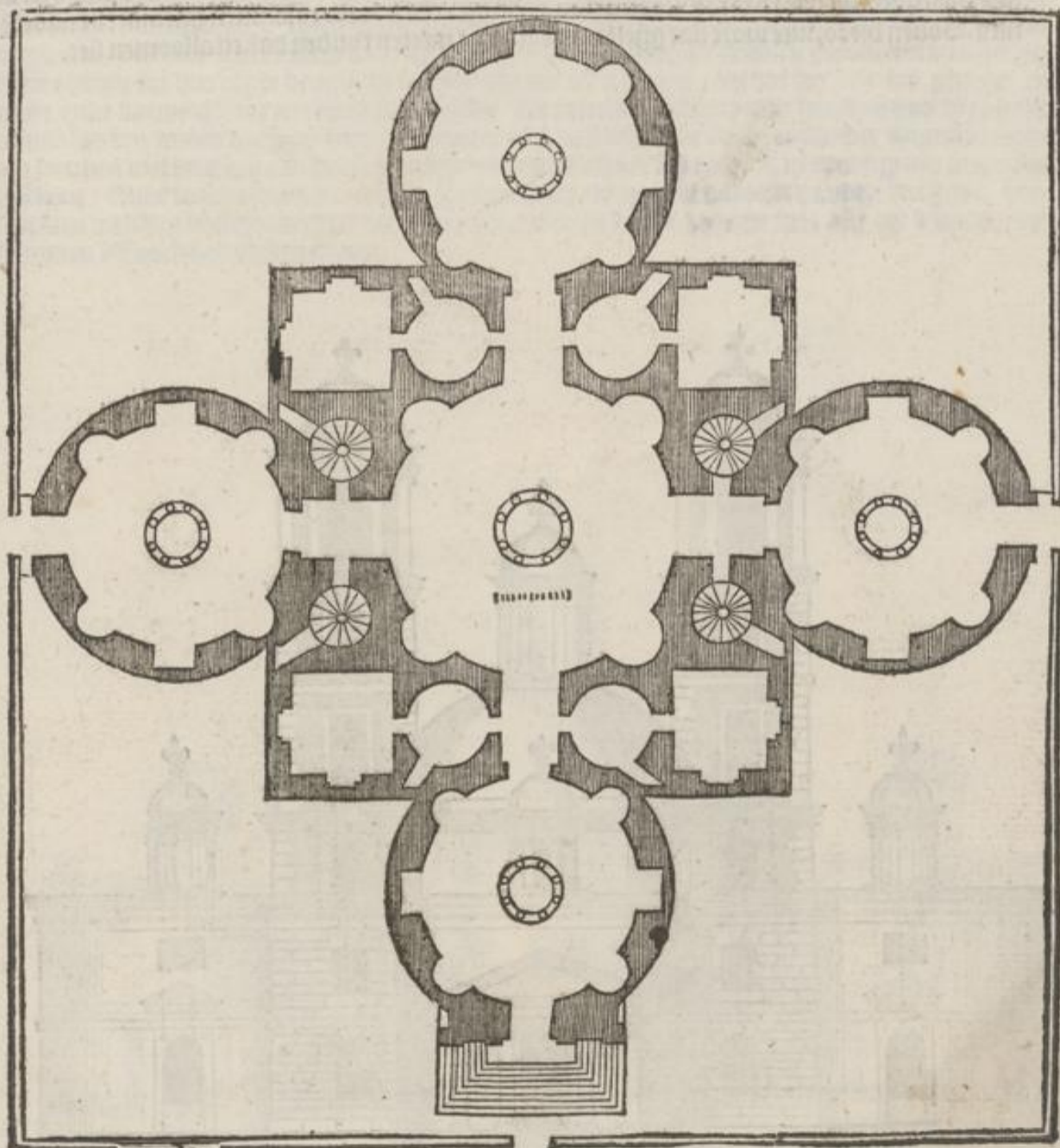

Van diuersche formen der Tempelen.

Al is desen grondt buyten viercant so is hy nochtans binnen achtcantich/daer af dat den Diameter binnen vijftientich voeten houdt/ende den muer sestiene, Den inganck van alle die capellen houdt twaelf voeten/ende den muer is daer dicke drie voeten en haluen: de hoekcapellen/sullen binnen sestiende voeten viercant zijn. De Nicchen metten altaren/sullen twaelf voeten breed zijn: die vier opene ende twee blinde vensters/sullen drie voeten en haluen houden. De twee minder capellen/sullen binnen lanck zijn sonder de Nicchen tweentwintich voeten: de Nicchen/sullen thien voeten breed zijn. De vensters/sullen wijt zijn ses voeten: dat pooztael buyten is lanck seuenentwintich voeten/ende wijt vijf voeten. Teghen over die platte pilaren commen ronde colommen/die zijn dicke eenen voeten en drie quaert. De deure is wijt ses voeten: dat pooztael binnen is bykans gelijk eene vanden clepne capellen. In den middelt machmen oock eenen hoogen altaer setten: met een tribune: daer af dat den Diameter twintich voeten houdt. De pilasters zijn dicke drie voeten/ende de halve eenen voeten. De platte pilaren inde hoerken zijn breed drie voeten.

Deſen grondt hier onder mach cruyswys ghe-naemt worden/daer af dat de pꝛincipale plaet. Die inden middelt achtenveertich voeten in Diameter hout. Die vier Nicchen/metten vier deurganghen/zijn elck thien voeten breedt:maer die deurganghen / zijn vijftien voeten lanck. Die vier cleyt templen houden in diameter ſessenderſich voeten:ende haer nicchen ende vensters (daermen altaren inne ſetten mach)ende die deuren/zijn elck wijs ſes voeten. Die vier plaetsen binnen die vier hoecken / dat moghen wooninghen van pꝛieſters ende ander kercken dienaers zijn/ende houden ſeshtien voeten viercant: Daer hoven machmen vier toornen ſetten / ende deur de windeltrappen daer op gaen/ Die vier ronde ſoznen moghen ſacriſtien ende ander verreck plaetsen zijn. Dat gheheel viercant buyten beuangende den binnenſten ronden Tempel / houde t'allen zyden achtentachtich voeten. Den pꝛincipalen inganck ſal neghen trappen hebben / en die deure mach oock wel grooter zijn dan de twee ander ter zyden.

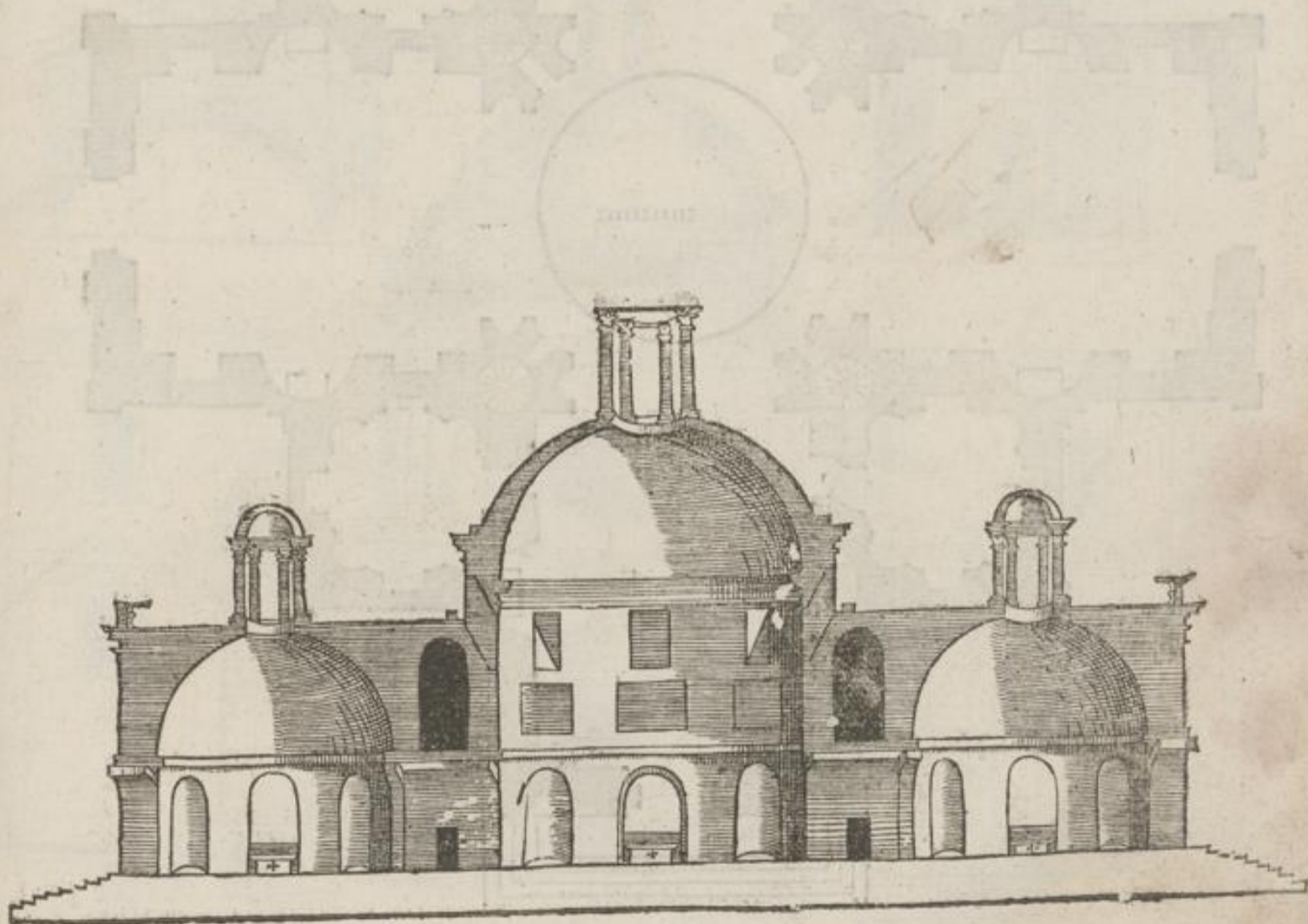

Van diuersche formen der Tempelen.

Vanden ghetoonden gront des tempels/soo volcht hier die buytenste oortographie vander eender syden/te weten van vooren/hoe wel dat men se alle vier/oft ten minsten alle dzy/alsoo soude moghen vertieren. De hoochde dan vander eerster ordinen/ beginnende van op den hoochsten terdt des opganc tot aen d'bovenste der Coznicen/sal achtenderich voeten houden de welke hoochde in sellen ghedeelt/soo sal d'een deel vooz d'architrabe frise ende coznice syn/ende dese sal de ghehele edificie rontsomme bevanghen. Van deser eerster coznicen totter tweeder vanden middelsten tempel/sullen derthien voeten syn. Van deser hoochden salmen vyfdeelen maken/ende d'een deel daer af sal vooz coznice frise ende architrabe syn. Die selue groote der coznicen sal aende lanteren bande vier minste capellen oock dienen: die welke lanteren sullen van binnen in Diameter acht voeten houden. De derde ordine teghens die vier torens/en sal maect een platte facade hebben recht gheleijck den voete vanden grootsten lanterne die op dat ronde dack staet. Den seluen lanterne sal van binnen in Diameter thien voeten houden/ende syn hoochste sonder dat kerelken seshien voeten. Dees hoochde ghedeelt in vyuen/soo sal d'een deel vooz dat Coznicement syn van desen lanterne/ende d'ander voozde coznitische pilaren. De vierde ordine vanden toren/sal oock vander seluer hoochden syn/ende metten selven coznicement gheciect. Ende hoe wel dat van deser coznicen nederwaerts die ordine vanden torens niet seer voeghelijck en staen/mids dat se hebben moeten obedieren aende coznicementen vanden tempel/ nochtans nade Antiquiteyt soo ist een verdraghelijcke onvoechelijckheyt. Dat hoochste deel vanden torens d'welcke nergens aen geobligeert en is/sal hoogh syn vande dicte des selven torens. Dat vyfste deel vander hoochden sal vooz dat coznicement syn/ende die reste voozde colommen ghemarckt nade Ionica. Boven die coznice wort dat gheleent gemaect metten ronden daken alsoomen siet.

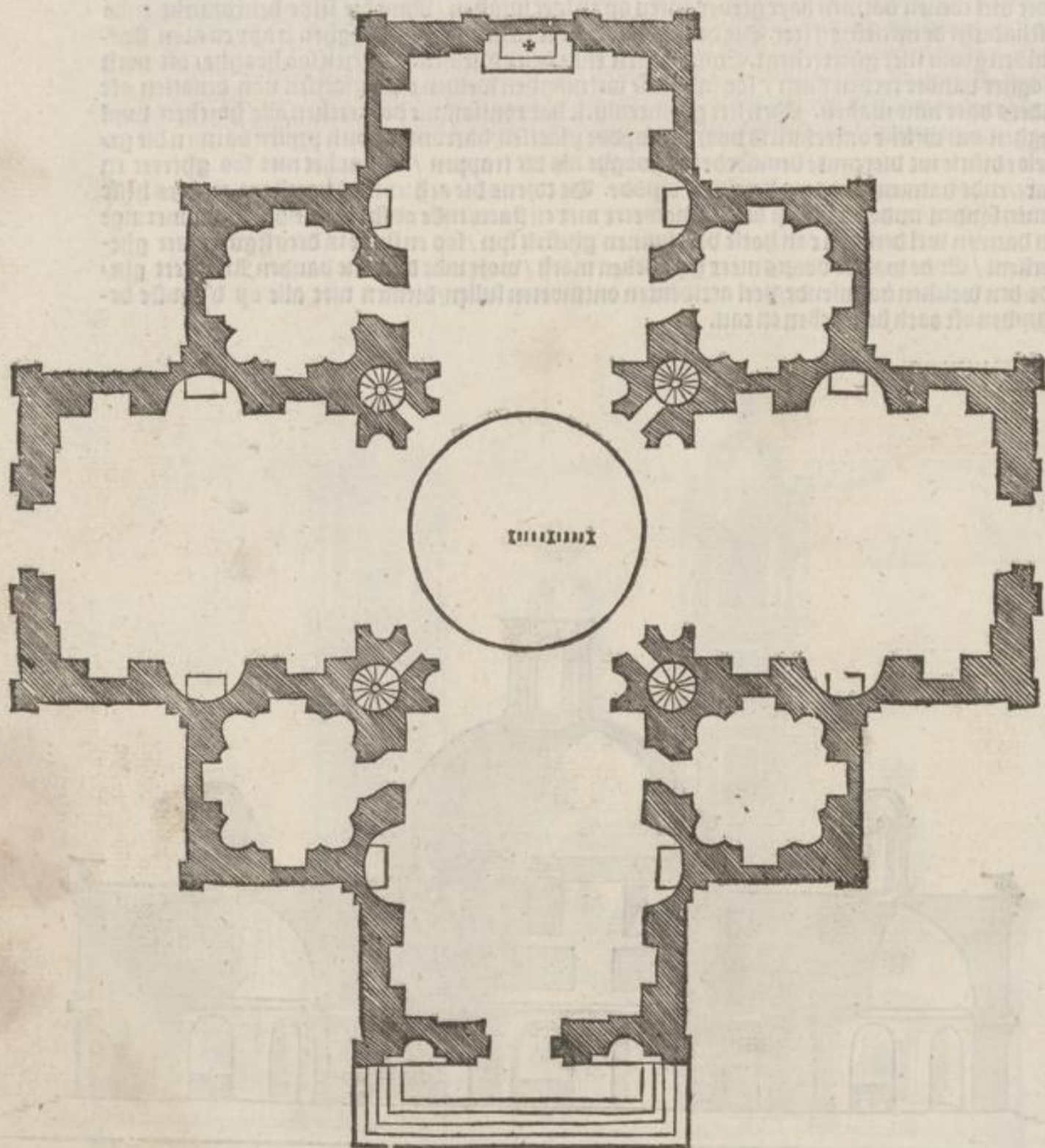

Hier onder vóschet dat opstaende vanden voorsz. tempel van binnē te sien/te weten de helft vande dzy tempels. Ende om dat den middelsten tempel meer lichts hebben soude dan vande lanterne/ghelijck oock die andere viere doen/deur de vensters beneden/soo hevet van noode ghewest die buprenste coznice hoogher te maken dan de binnenste om d'licht brcans in verpend'ele te netien/gelijckmen dat inde figuree considereren mach. Van aen tpaument tot aent hoorste der coznice/sullen viere breertich voeten syn. Die Coznice (midts datter colomnen noch pilaren ontrent en syn)machmen bastaert/ende na wille maken/behoudelijck datse niet veel ouerstekens en hebbe/om tgesichte des welsels niet te benemen. Dees Coznice sal enen voet en halven hooch syn/en mach na dat capiteel vanden Dorica gemaect worden. De hoochde van allen den Nicchen/sal vijftich voet houden. Boven die Nicchen/sal een falsie rontsomme ouer alle die deelen van den tempel gaen/soo wel die cleyne tempelen/als den grooten. Boven dees falsie/sullen die half ronde welsels vanden vier capellen staen. Boven dees vier capelle/sal een pleyne syn/een wepnich hangende ghemaect om d'water af te seyn den / met synen borsweringhen rontsomme/daermen met ten windeltrappen deur die tozens opcomen sal. Ende indien dat desen tempel aen eenighe open plaetse staet/soo salt daer bouen een schoone wandelinghe syn/mar men moet wel toetsien datmen daer geenen sneeu op en laet ligghen/want die selve deurdrinct ende beschadicht de metselrien seer. Die deuren vander syden hebben oock neghen trappen al en staelse inden gront niet ghereckent. Ende als dese ende deser ghelijcke edificien soo hooghe/oft noch hoogher vander eerden staen/soo salmense wel moghen welven ende plaetsen van deuotien oft anders daer inne maken. Men siet ghemeenlijck dat rontsomme die kercken alle hoecken vuylligghen dat welke oneerlijck is vooz ghewpde plaetsen/daerom soudick pypfen datmen die gheele edificie int vier cante bemuerde soo hooghe als die trappen / op dat het niet soo ghereet en ware/ende datment vooz een kerckhof wydde. De tozens die achter inde hoecken van dres helft komen soudent/midts datse op desen Diameter niet en staen/ende oock tot minder herommeringe om datmen wel dencken can hoese van binnen ghestelt syn/soo en synse in dees figuree niet ghereckent / Ende wat ter voorsz. meer ghebraken mach / wort inde discretie vanden Architect ghesedt/den welcken bouwende/beel accidenten ontmoeten sullen/diemen niet alle op d'nauste beschypen oft oock bedencken en can.

Van diverse formen der Tempelen.

Alscheen den voorszeyden Tempel cruyfswijs nochtans ghelijck desen nabolghenden veel hadt/ende eerst sullen wy spreken vanden voorszeyden inganck den welcken vooz alle vol- doen sal/midts dat e al van eender formen zijn. De wyde hout dertich voeten / ende de lengde se- venendertich: den muer is dicke/ seven voeten: te midweghen op elcke zyde comen twee Nicchen/ die sullen elck breet zijn thien voeten. Die deure/ is wydt acht voeten / Den deurganck om inden circkel te comen/ is wydt tweentwintich voeten. Die pilasters/ zijn daer dicke seven voeten: haer Nicchen/ vier voeten. Binnen die pilasters sullen die windeltrappen staen om boven te gaen: en op dat dees pilasters te vaster zijn souden om de Tribune te dragen/ soo salmen inde vier hoeken achter teghen die pilasters/ dees achthoekighe capellen maken van achtien voeten in Diamo- ter/ende den muer is dick vier voeten. De Nicchen/ deuren/ vensters ende blinde vensters/ sullen wyt vyf voeten zijn. Die hoeken vanden Tempel blypen/ hebben haer platte pilaren breet vyf voeten: den opganck is van vyf trappen.

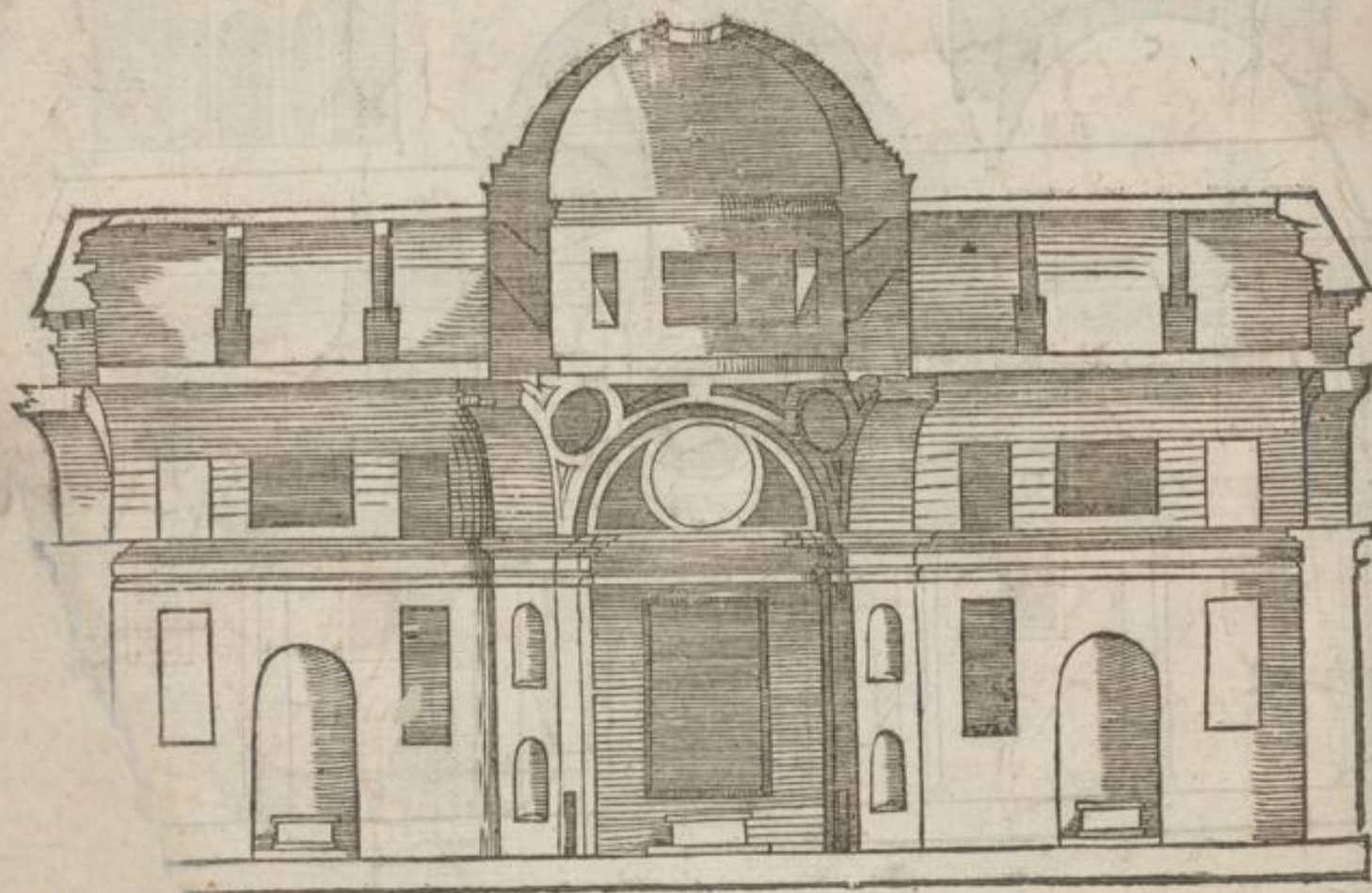

De huytenste ortographie vanden viercanten ghecrupften temple siemen hier onder/ ende is aenden inganck breed viereckichtich voeten: ende is hooge van opden terde tot boven die Cornice/ dertich voeten. Dat cornicement/ hout vijf voeten: de reste blijft voor de pilaren welke Ionick zijn sullen. De tweedde ordene is hooghe tweentwintich voeten: de hooghe salmen desen in sullen/ een sal voor dat cornicement zijn/ ende d'ander vijf voor de Corinthische colommen. Dees twee ordinen sullen den Tempel ombanghen/ waer af dat ghy de maten halen sult inden vierden boeck. Dat dack sal thien voeten hoogh zijn: maer hier te lande daert vele wagt/ reghent/ ende sneet/ daer macht wel hooger steken. Boven den voert van dees frontispitie oft dack/ sal een Cornice comen van twee voeten/ daer op sal den ketel oft dat rondt wiesfel rusten/ hebbende boven int' hoogste een lanterne/ den welken hooghe is thien voeten/ sonder zijn dack. Dat deel gheteekent C. betoont dat dack oft den geuel van binnen: ende dat ander geteekent met der. L. betoont een vanden vierhoekighen capellen. Ende al staen dees vijf trappen totten opganck/ alleenlyck aen dees duere/ soo behoorense nochtans aen d'ander twee deuren ter ziden oock gemaect te worden. Ende dat ornament vander deuren / salmen inden voorsz. vierden boeck inde ordene van Ionica wel vinden.

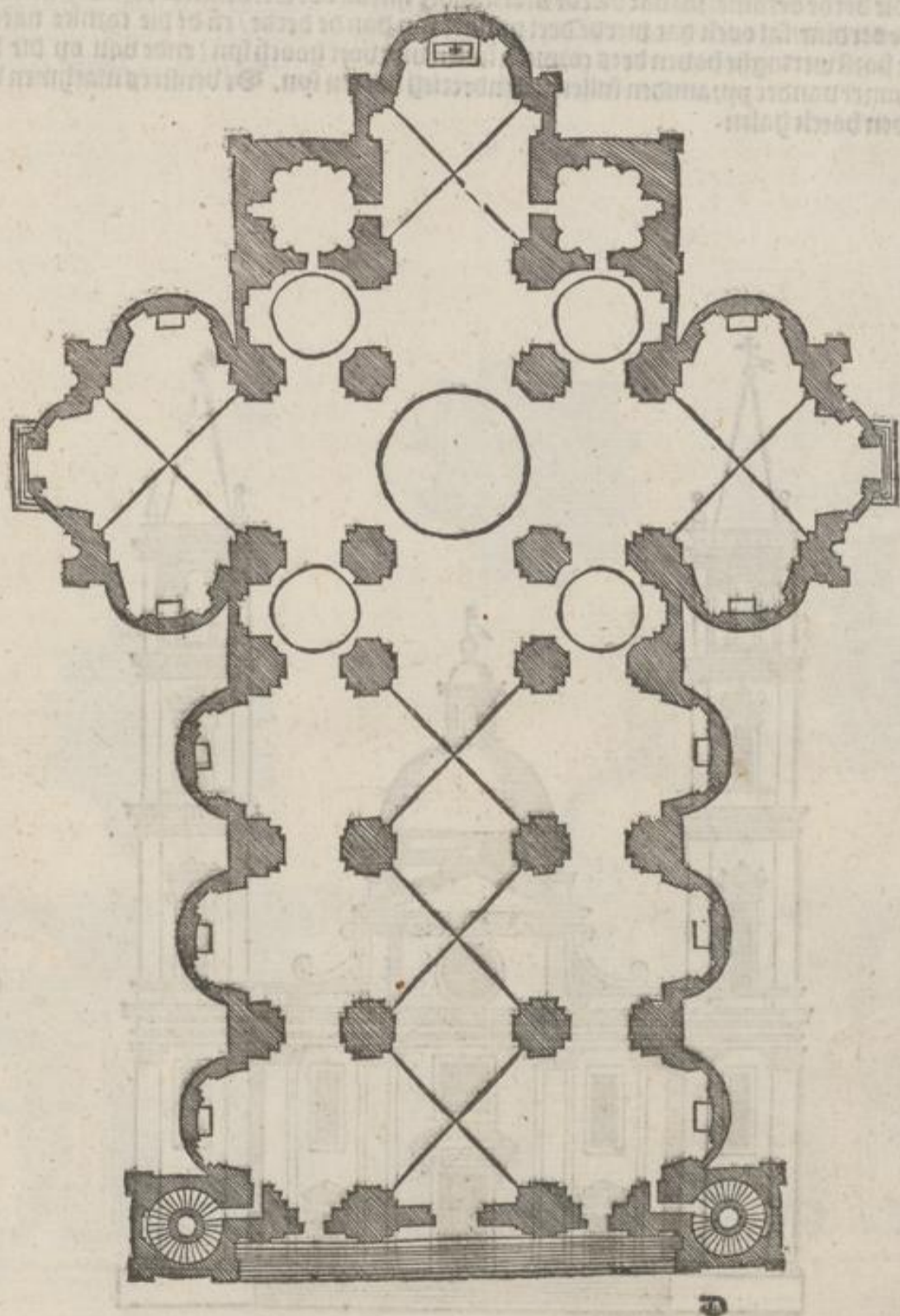

Van diverse formen der Tempelen.

Als wy nu desen viercanten ghecrupsten Temple van buyten ghevoont hebben/so sieden hier onder dat deel van binnen/ gelijk oft hy diametralich over den centre in twee gheindden ware. Ende ten eersten sprekende vanden middelt daer die Tribune op staet/ daer ist van aenden hoek des pilasters tot aenden anderen dertich voeten. Van op t'pauiment tot int hoochste vander Cornicen zijn oock dertich voeten. De hoochde van dier Cornicen Frisen ende Architraben houdt vijf voeten/ ende dese sal van binnen rondelomme den Tempel gaen. Boven dees Cornice rusten die bogē/welcke die tribune dragē. Bove die bogē comt eē grote fascie/ van daer opwaerts salmen hoogen vinsten voeten. Ende die cornice/ sal twee voeten houden/maer sal wepnich ouer- steken/om dat welsele niet te beietrene. Van deser cornicen nederwaerts nade fascie/ salmen ach- te treckende vensters maken van seuen voeten viercant/ gelijckmen dat inde figure siet. Die lan- terne/ sal wijdt zijn vijf voeten. Van aen dat pauiment tot aen t' gat vande lanterne/ salt seuentse- bentic voeten hooge zyn. De plaetse daer den hoogen altaer staet/ comt tegen ouer den principa- len ingaek. In dat groot viercant machmen een altaer tafse/ ten ende daer boven sal een groo- te ronde venstre comen/ gelijk oock boven alle vier de deuren. De tweede syde en behoerick u niet te beschypuene/ want deur den grondt ende dees figure/ machmen se lichtelijck begripen. Al en is hier oock van geen torens vermaent/ so machmen der wel ten minsten twee boven die capellen in de hoeken setten. Oock gelijk dicwils in meer plaetsen verhaelt is/ mach de Architect duer goe- de redenen sommige dingen veranderen/ want al ist datmen in Italien ende andere heere landen daer meest alreijts sonneschijn is/ clepne vensters soect om de roelte te hebbene. Diesniettemin die Noordwaerts woonen daer romantick ende dicwils doncker is/ mogen na gelegentheyt de ven- sters wel grooter maken ende den Tempel meer lights geuen/ sonder d'ordine te bykene/ ghelijck int vierde boeck vanden Venetschen buyten ghelept is.

Also ick in mijnen vordeden boeck beloofte hadde. soo heb ick diverse manieren van Tempelen ghe'toont te weten: ronde / eghwys / viercant / vijfcant / sefcant / achtcant / ende cruyfwys: niet alleghelijc na de maniere vanden Antiken / maer oock dijnende dooy de Christenen / ghelijcken dierghelijcke soemen in Italin ende elders noch maerck waerby dat icht wel hadde moghen laten: maer tevens kercke te Rome) in mijnen vordeden boeck: soo sal ick noch twee oft drij manieren hier van sulcker soemen setten / achtervolghende daer in wijc d'ijghen voeten: de pilasters mit haren plaeten pilaren: houden t'allen ijden vijfcant deuck is wijc deertich voeten: de twee smalste sijn den de twee cleynste wandelinghen: sijn wijc vijfcant wintich voeten: ende sulen wat veycht den muer staen. Den diameter vande tribune hout seffendertich voeten: die vier cleynste tribunen oft conde weiffels sijn in diameter eenentwintich voeten: maer sijn sulden den dake niet wtcomen. Dat cruyfwerech heeft op elcke ijde een deure: ende die drij halve eichelen sijn elck wijc vijuentwintich voeten: den achtersten halter eenentwintich voeten. Dopen aenden grootsten inganch des tempels is de middelste deure wijc twaelf voeten: ende die twee cleyn deuren ende al heeft desen tempel veel trappen men macher wel min maken.

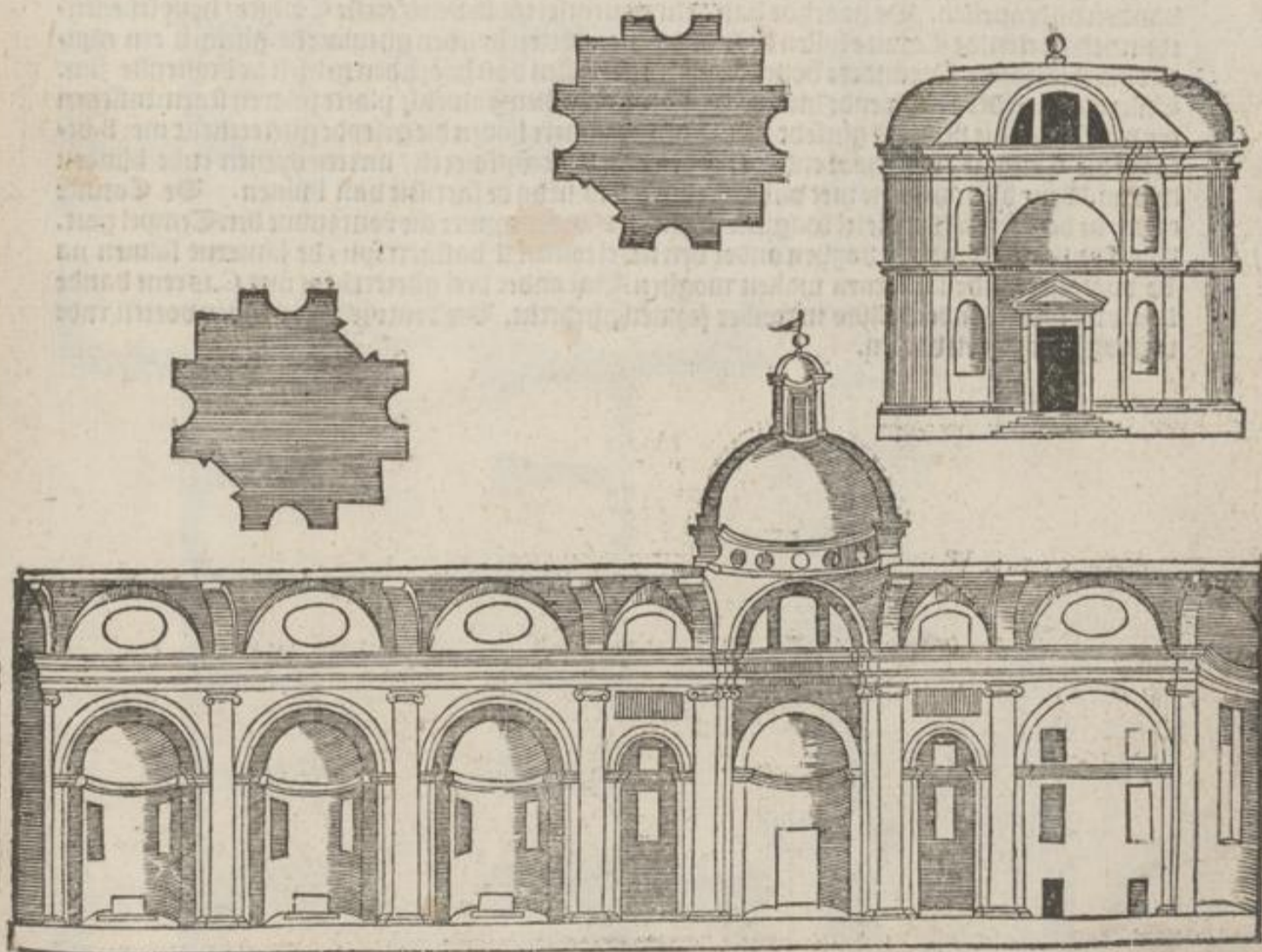

Van diverse formenten der Tempelen.

Die is d'opstaende vanden voozghetoonden gront/daer af dat d'eerste coznice hooghe staet
 tweentwintich voeten: die welke hooghe in sullen ghedeelt / soo salmen d'een deel vooz coz-
 nice frise ende archi: rabe laten/ ende die reste sal vooz die platte piaren sijn / die selue sul'en breet
 sijn vijf voeten/ ende van dozijellen wercke. De middelste deure is hooghe vierentwintich voeten:
 de twee cleynder besyden sullen twaelf voet hoogh sijn. Men sal die groore deure ende die cleynere
 versieren/ alsoonten in dees figure siet/ nemende de particulare maten wt d'ordine vande Doxi-
 ca in mijnen vierden boeck. Die elevatie oft verheffinghe inden middelst sal tot boven de coznice
 hoogh sijn vpsentwintich voeten: ende de coznice vander seluer/ sal dat vierde deel minder sijn dan
 d'ander coznice daer onder/ ghemarckt nade forme vanden dozijellen capiteele. De frontispicie is
 hooghe vijftien voeten: daer boven comt dat dach oft den ketele met sijn lanterne daer oppe/
 der welcker maten darmen uyt die voozgaende nemen mach. Beneden op d'eerste coznice besyden
 die middelste verheffinghe/ salmen een basement maken dan vijf voeten hooghe / bouen dat selue
 basement salmen die tweede oerdine vanden cozens setten hooghe tweeentwintich voet en hal-
 ven/ makende: die coznice dat vierde deel minder dan d'ander / gheformeert na dat capiteel vande
 Doxica: die derde oerdine/ sal dat vierde deel minder sijn dan de tweede/ ende coznice na advenant:
 die vierde oerdine/ sal oock dat vierde deel minder sijn dan de derde / en de die coznice naer adve-
 nant. De bozstweringhe boven dees coznice sullen vier voet hoogh sijn / ende van op die lijst tot
 aenden punter vander pyramiden sullen seshentertich voeten sijn. De vensters machmen wt m-
 nen vierden boeck halen.

Des navolghende figure betoont den vorszreben Tempel van binnen / waer af dat die lengde ende breedte inden gront verhaelt sijn / maer hier willen wy vander hoochden spreken. De cornicen sullen hooch staen ende groot sijn ghelijck de buytenste dars dat seste deel van tweeitselfich voeten / maer sy sal nade Ionica ghemaecte worden. Die platte pilaren sullen oock Ionics sijn. Die imposten / welck de boghen draghen / sullen oock Ionics sijn / der welcker forme en maten dar men altesamen in mynen vierden boeck vinden sal in zyn oerdine. Alle die capellen sullen haer licht by hen selven hebben ghelijckmen siet: Boven die capellen sal dat gewelf met een manie ghebroken worden / om daer een ouael ront gat inne te maken / op dat het noch meer lichts gevee sonde. Ende op dat de tribune ooc meer lichts dan vande lanterne hebbē mach so sal in vande dake opwaerts ee frise met lystē maken / en setten daer ooc ront licht gaten inne. Des clepne gestotē figure / bovē desen Tempel alleen staende / betoon: eene vanden ydeuren aen dat cruytwerck / waer af dat die deure wijt is tien voete / en hooge twintich. Die architrabe frise en cornice onder het dack / al sijn de pilaren op een ander maniere ghebroken met der lijst vanden portale / sal nochtans accorderen met den cornicementē dat rontsomme den tempel gaet. Ende al en is hier oock niet gheroont hoe dat die wicste spatien oft wandelinghen tusschen die pilalters int cruyt ghewelck sijn / ende hoe dat die smaelste wandelinghen niet soo hooghe gewelck en sijn / noch oock gheroont en is de forme vanden clepnen ketelkens ende sacristien / soo sal die Architect dat selve wel connen imagineren wten grondt / want die hem sulcken werck onderwinden sal / en moet niet sonder verstant sijn.

Van diverse soemen der Tempelen.

Elen navolgenden Tempel is inden midden wijdt dertich voeten: Dat crupswerck/ ende oock die Tribune / t'samen met den hooghen chooz / houden elck der ghelycke dertich voeten. De boghen welke die Tribune draghen / sullen wijdt zijn vierentwintich voeten. De pilasters op de syden daer de Nicchen staen / sullen vyf voer breed zijn. Elke zyde van dit crupswerck is lanck achten dertich voete / ende sullen elck een deure hebben. Dat deel voozden hooghen chooz ten altaerwaerts / is viercant. De pilasters met den Nicchen voozden halven circule vanden hooghen altaer / zijn breed vyf voeten / ende staen van een vierentwintich voeten. De Nicche oft halven circel is wijt dypentwintich voeten. In de twee hoercken ter syden den hooghen chooz / comen twee sacristien die sullen seventien voeten int viercant wijt zijn. Vande Tribune cotten principalen inganck / sullen op elke zyde vyf capellen staen / die sullen binnen vijftien voeten int viercant houden. Die mueren tusschen beyden / sullen dick zijn vier voeten. De vensters / sullen wijt syn ses voeten / ende daer sullen die altaren staen. Den muer sal aende deuren dicke zijn vier voeten / ende ter syden daer de Nicchen staen vyf voeten. Hier voeren sal een loge comen van veertien voeten breed ende van achtentseftich voeten lanck. De Nicchen sullen breed zijn acht voeten. Op de syden van desen pooztael / sullen die torens staen / ende sullen ter syden ses breed wt staen als dat crupswerck. Den Diameter binnen die torens hout achtien voeten / ende al synse achtcant / men machse oock viercantich maken. De windeltrappen staen binnen die dicke des muers.

Wengaende d'opstaende vanden selven Tempel / ende sprekende eerst van dat pooztael / soo machmen midts hulpe vanden vierden boeck / ende deur den grondt de particulare maten van deser ordinantien wel vinden: boven sal dat pooztael plat ende sonder dach zijn / om d'licht inden Tempel niet te benemen. Van opden terdt oft paucpisele / tot boven die Coznice welke rontsom den Tempel gaet / sullen sevenentveertich voeten hooge zijn. D'erchitrabe frise / en Coznice houden vyf voeten / die tweede ordine hout 37 voeten / ende haer coznicementen sullen vierdedeel minder zijn dan d'ander / Des selve hoochde ende Coznice sullen oock dienē voozde tweede ordine vanden torene / sal dat vierde deel minder zijn dan de tweede ordine / ende de Coznice sal ooc dat vierde deel verminderen: daer boven sal een cleyn verheffinge staen daer den ketel op rustē sal.

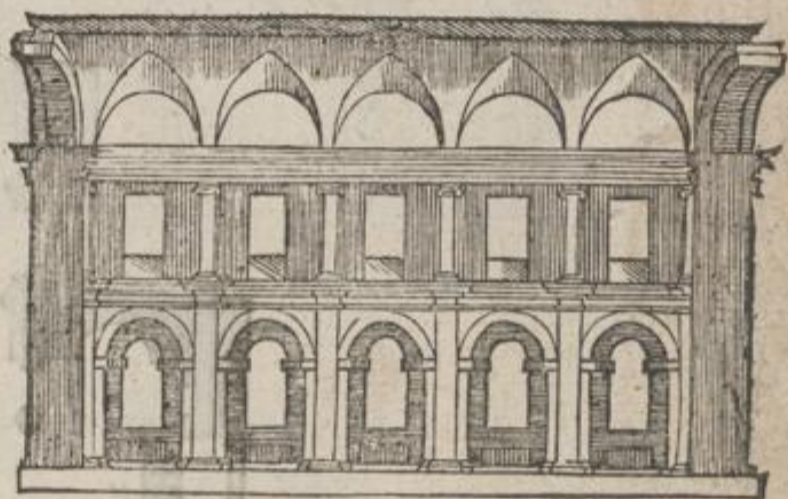
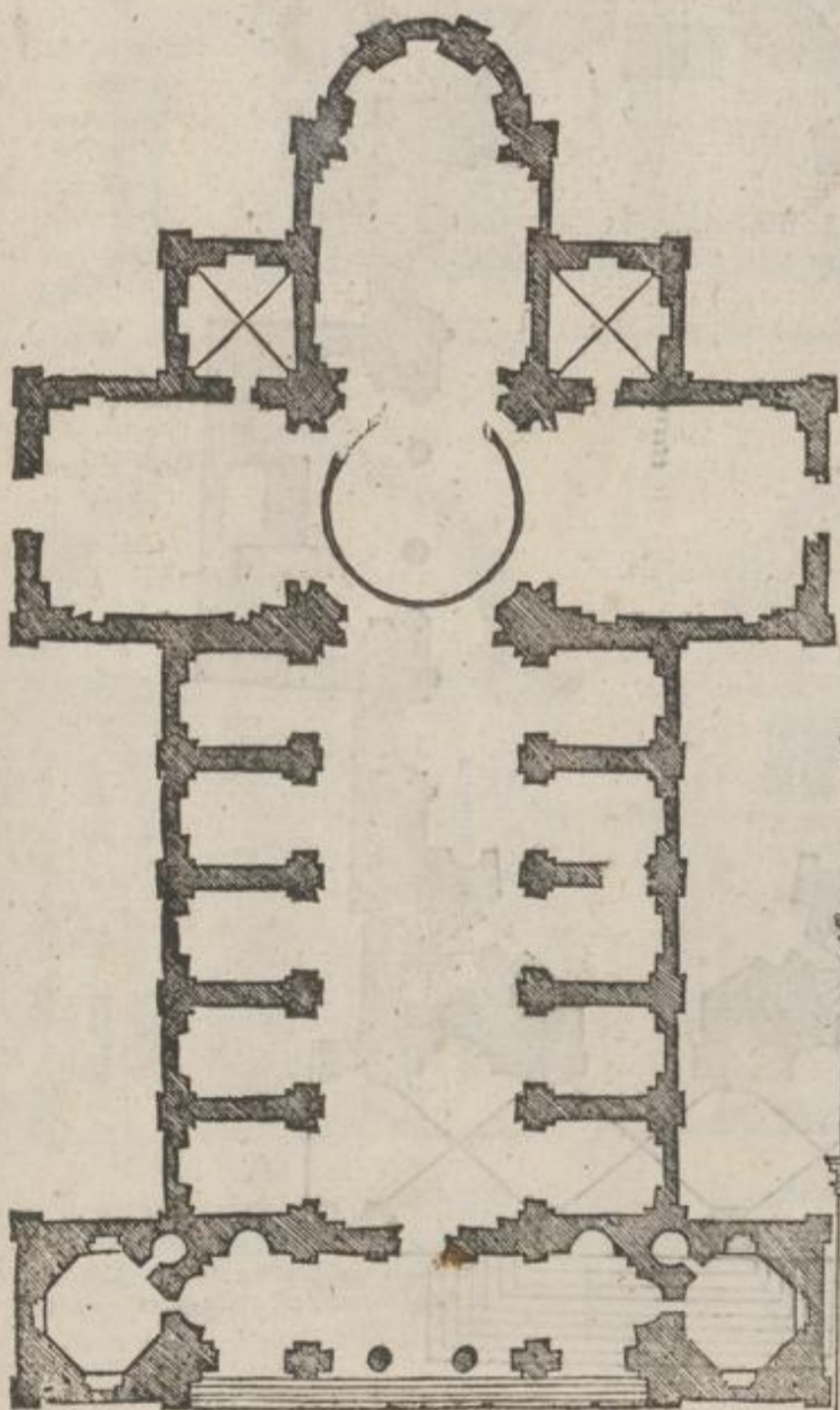
De figuren boven den ghesloten Tempel gheteckent met A betoont dat binnenste deel vanden vyf capellen. De hoochde van aent paucpisele tot boven d'eerste Coznice / hout sevenentwintich voeten: de Coznice sullen daer af die vier voeten houden ghemaecte ghelyck een capiteel vande Dorica. Die andere bovenste Coznice sullen van hoochden ghelyck de buytenste zijn. Ende tusschen dees eerste ende die tweede Coznice / sullen Ionicksse platte pilaren staen: tusschen die welke dat die vensters ghesede zijn. V'ander figuren boven die gesepte gheteckent met B betoont die Tribune / den chooz ende die syden van dat crupswerck / metten openen ende blinden deuren. Deur d'een zyde die niet wille ghebroken is / siedt de sacristie van binnen. De Coznice onder de boghen die den ketel draghen is ghelyck d'ander coznice die rontomme den Tempel gaet. Die Coznice die boven de boghen onder den ketel comt / sal bastaert syn / de lanterne salmen na de voozghetoonde lanternen maken moghen. Dat ander deel gheteckent met C is eene vande deure ter syden / ende is alsoo in ronder soemen ghedeckte. Die deure is wijt neghen voeten / ende is hooghe achtien voeten.

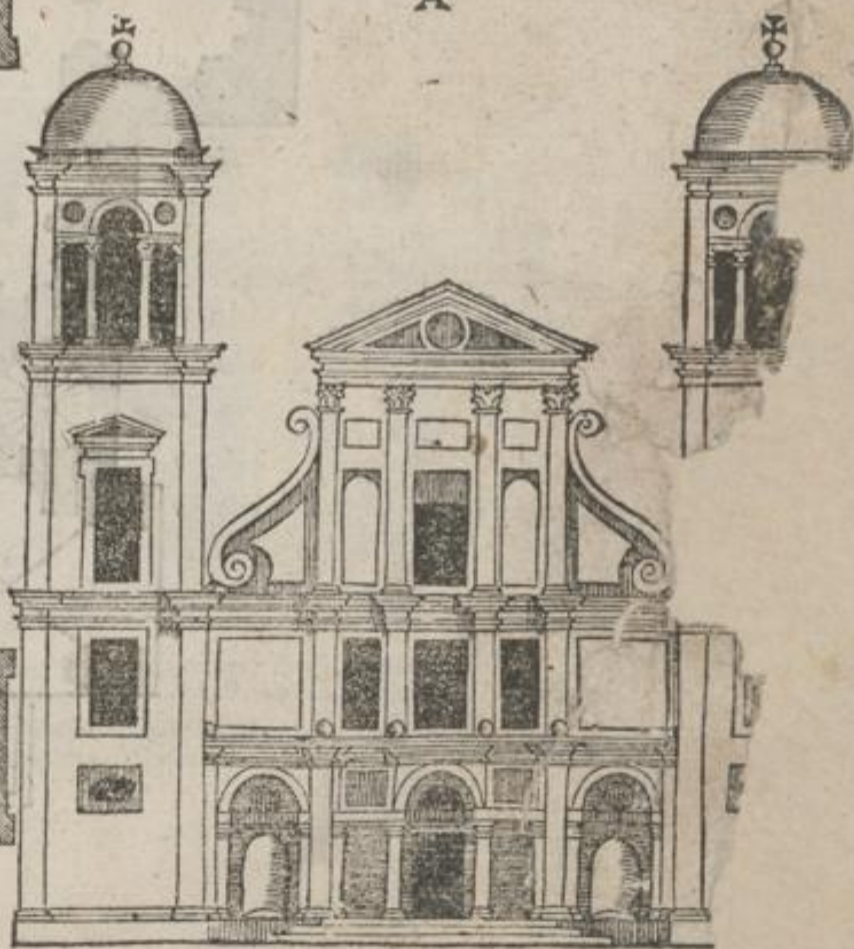
C

B

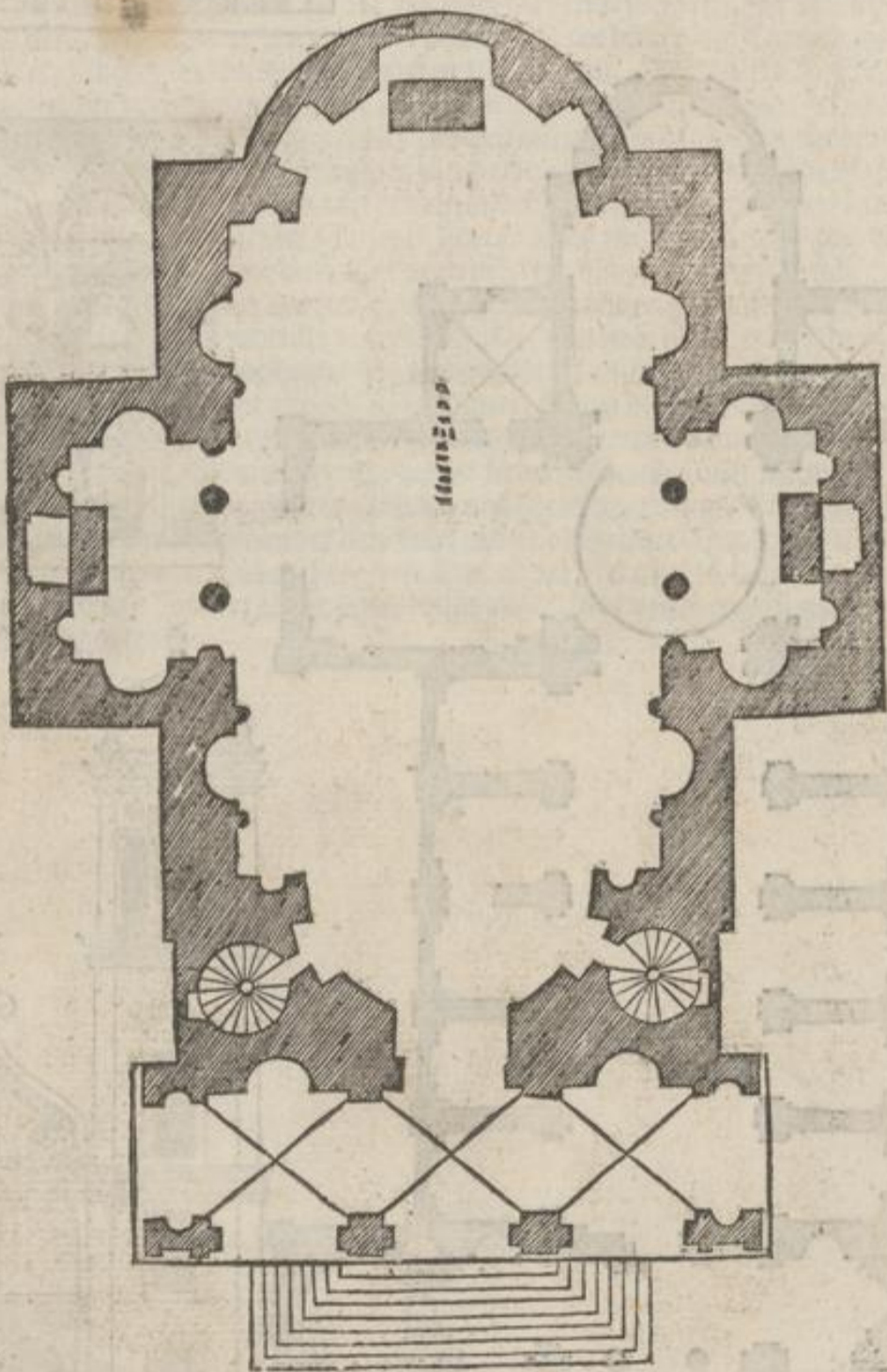

A

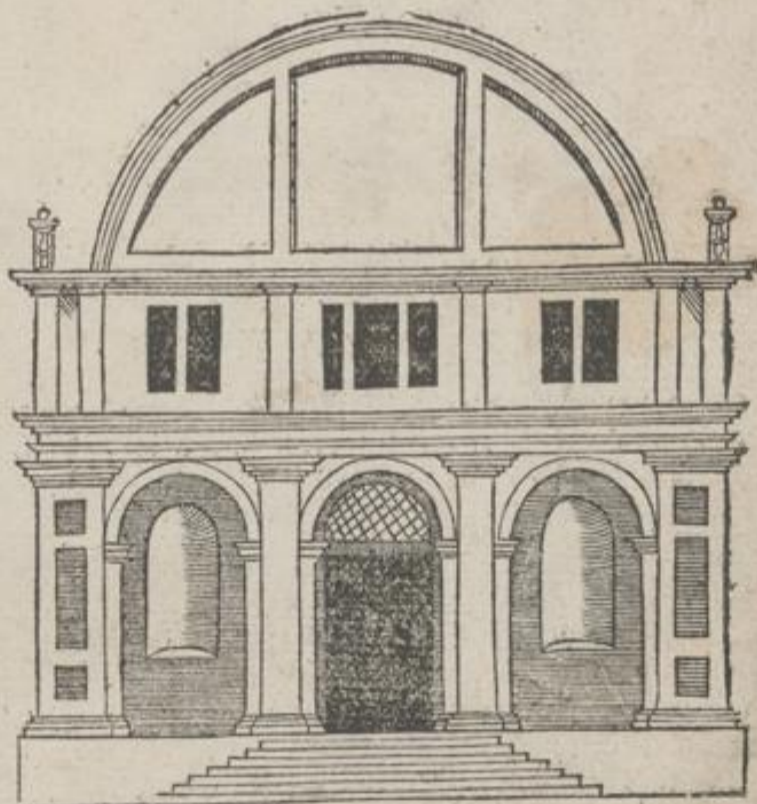
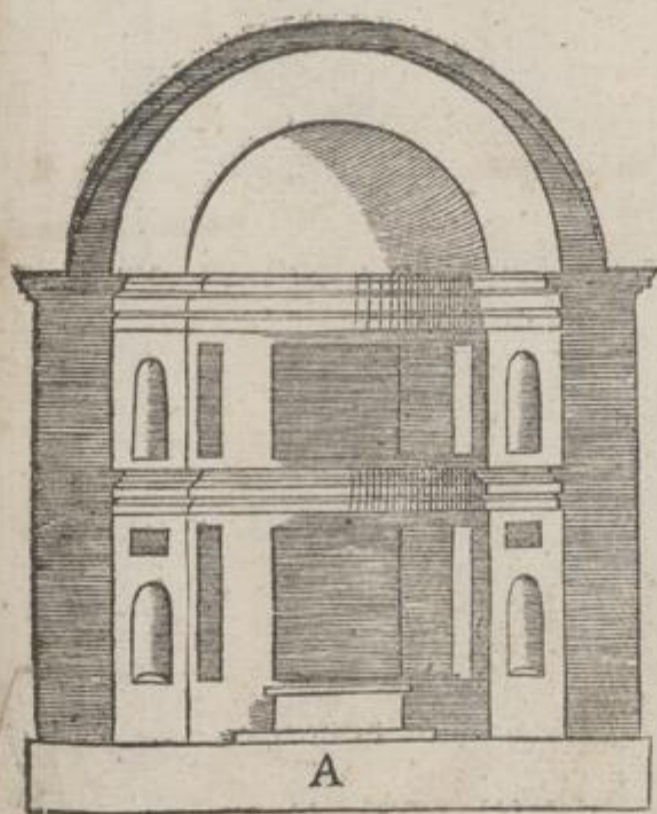
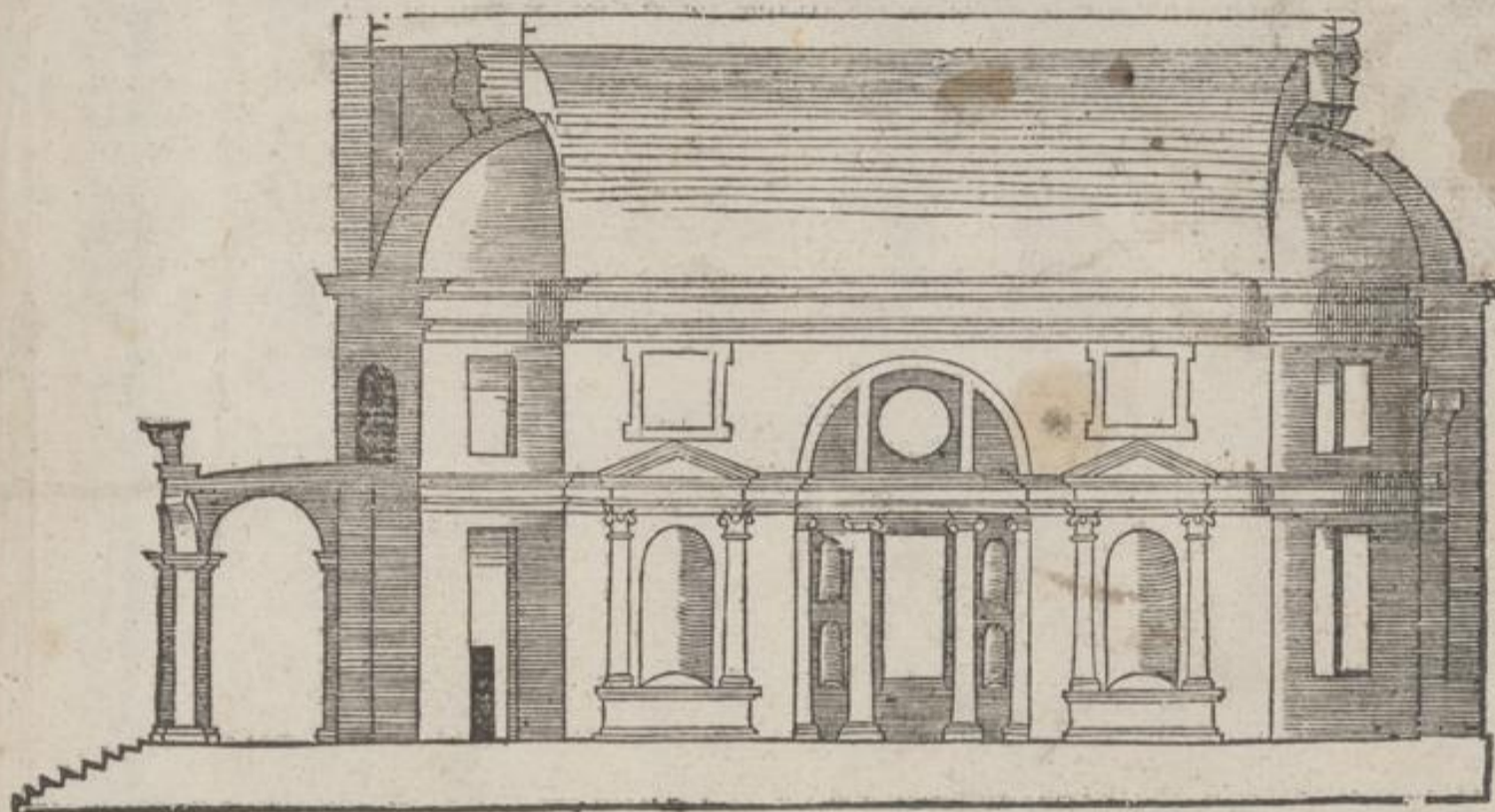

Van diuersche formen der Tempelen.

Hoe wel dat in dees nederlanden seer schoone tempelen made moderne ghemaeckt zijn / te
 alleenlyck met d'yp wandeluyghen inden bueck / maer oock wel byue / soo en is mijn mep-
 ninghe niet gheweest van sulcken grooten tempelen te schryben / midts dat elke stad hare
 hooftkercken heeft. Maer dese sijn alleene / om sulcken te maken ter plaatsen daer deur eenich on-
 geual de kercken vergaen zijn / midts dat men die hedendaechs seer swaerlyck in grooter formen
 soude comen weder op byinghen / tot deser meyninghe settick hier dees leste figure noch slechter
 dan d'ander. Dese sal wydt sijn seftendertich voeten / ende lanck vierendyftich. Op elke eynde
 voor ende achter / sal eenen halven circkel staen / hebbende vierentwintich voet in Diameter. Die
 halven circkel daer den hooghen altaer staet heeft twee vensters / elk wyt ses voeten. De deure
 vanden inganck des tempels sal acht voet wyt sijn. Int crups vanden tempel sullen twee capel-
 len staen / hebbende inder lengden achtien voeten / ende inder breedten twee elf voeten. De verster
 achter den altaer sal wyt sijn ses voeten. Alle die groote Nicchen sijn oock ses voeten wyt / ende die
 cleyne d'yp voeten. De colommen sijn dicke twee voeten : d'intercolomnie inde midden is van ses
 voeten / ende d'ander ter syden sijn van d'yp voeten die vier Nicchen b. innen den bueck / sijn geciert
 met ronden colommen inden muer staende. Byten den tempel is een poortael van thien voet
 breed / ende lanck tweeendyftich voeten. De hoochpilasters sullen breed sijn ses voeten / als contre-
 forten / ende d'ander sullen breed sijn d'yp voeten. Binnen die dicke vanden muer sullen twee win-
 deltrappen staen. Ende al en heeft desen tempel gheen torens / soo machmen se ghelijck die voor-
 ghetoonde daer aen maken.

Des figure van binnen is goet te verstaen ende banden pauementen tot boven d'eerste cornice hout die hoochde eenentwintich voeten daer af houdt cornicement dat seite deel: d'ander is hoog die Ionische colonnen. Dat pedestal banden nicchen sal dat vijfste deel houden daer op staen colonnen van corinthien. De frontispitien sijn bij hoet bove: die cornice: de blinde vensters daer boven machmen oock open maken. Die wandelinghe met de bozstwinghe: boven dat portael: machmen wat hanghende paueren om d'water. Die Capellen banden hooghen altaer gheteeckent met A. heeft die cleone Nicchen hooghsefen voer en hal: den dat bierant boven den altaer: is hoog: ren tafele: weer van t'ien voeten ende hooghde van twaelf voen.
 Den Teupel van hueten heeft sijn bozisse cornice hooge gelijk die buinste: dat deel vander twerdet oerbinnen: heeft sijn pilarchens met bozinen daeroppe van twee voeten: die welke cornice sullen gemaect worden in de imposte banden Theatre Mar celli in d'ierde boec: ende om dat boven besyden d'dach d'ij voet plaats blijft: soo machmen daer een ghetente maken: soo wel hoog: een circaet als hoog: een ghemack. Dat dach machmen met loodr met schaelien decken.

Hier epndet dat vijfste boeck der Architecturen tracterende van diverse Tempelen / wten Italiaensche in Duytschen overghesede deur Peeter Coeck van Aelsch schilder. En is gevisiteert en geapprobeert by mijn Heer Joannes Goelwini van Oirschot / Prochtaen van sint Jacobs Thantwerpen.
 Met Privilegie der h. Maestreyt: onder teekent P de Leng.

1791

Dedication of the
New Theatre at
London

The Theatre at
London

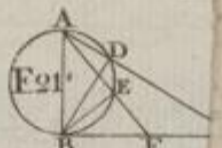
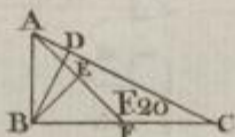
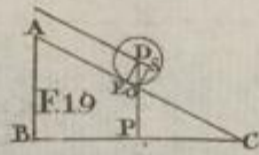
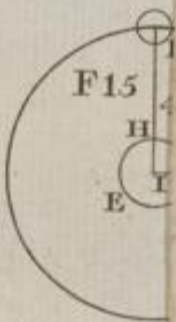
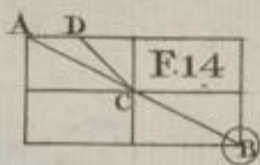
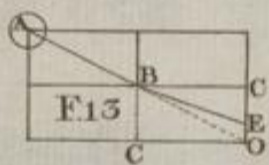
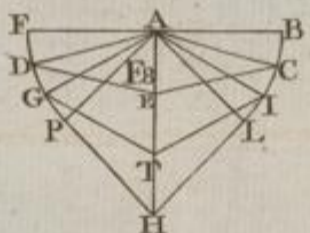
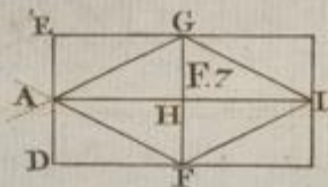
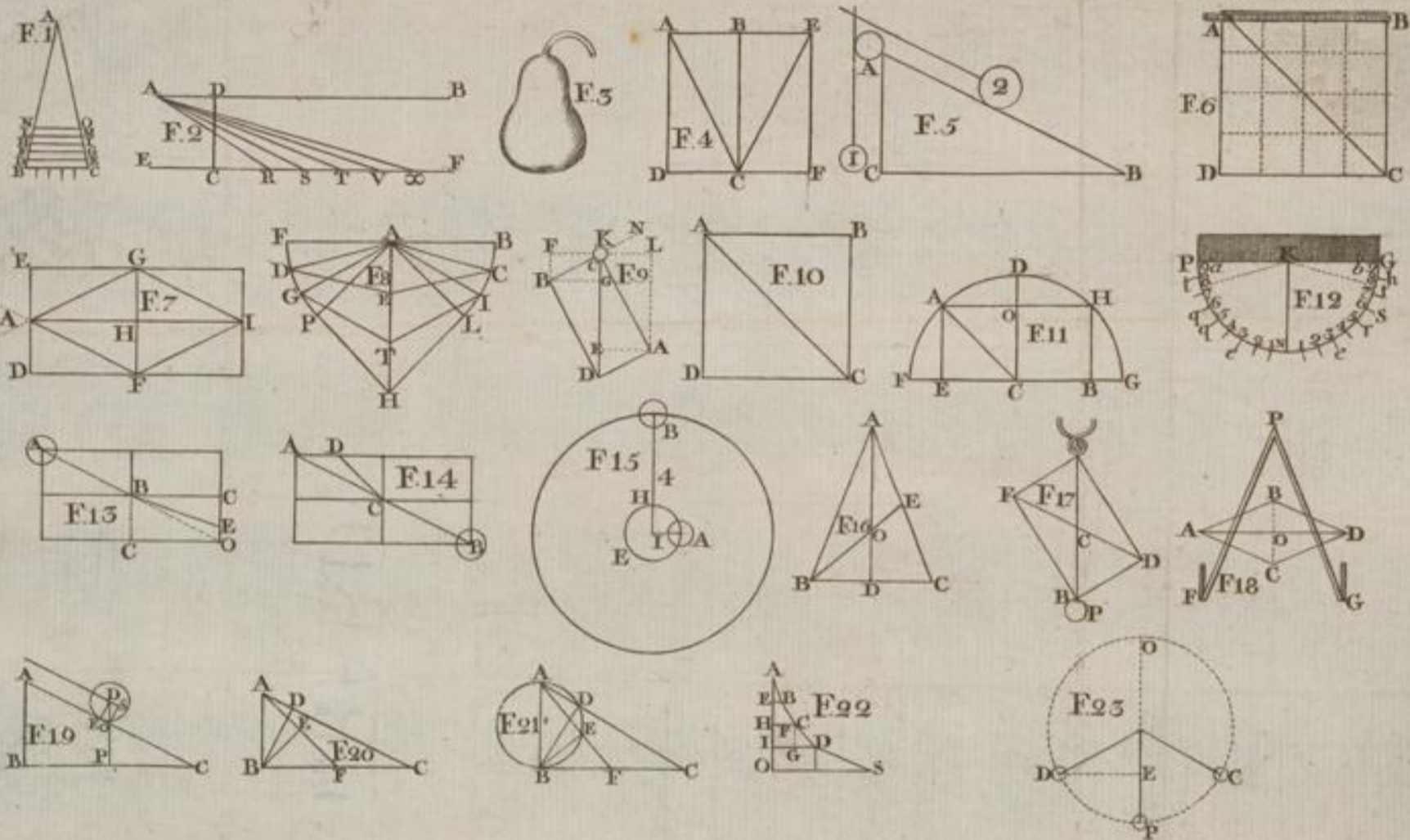
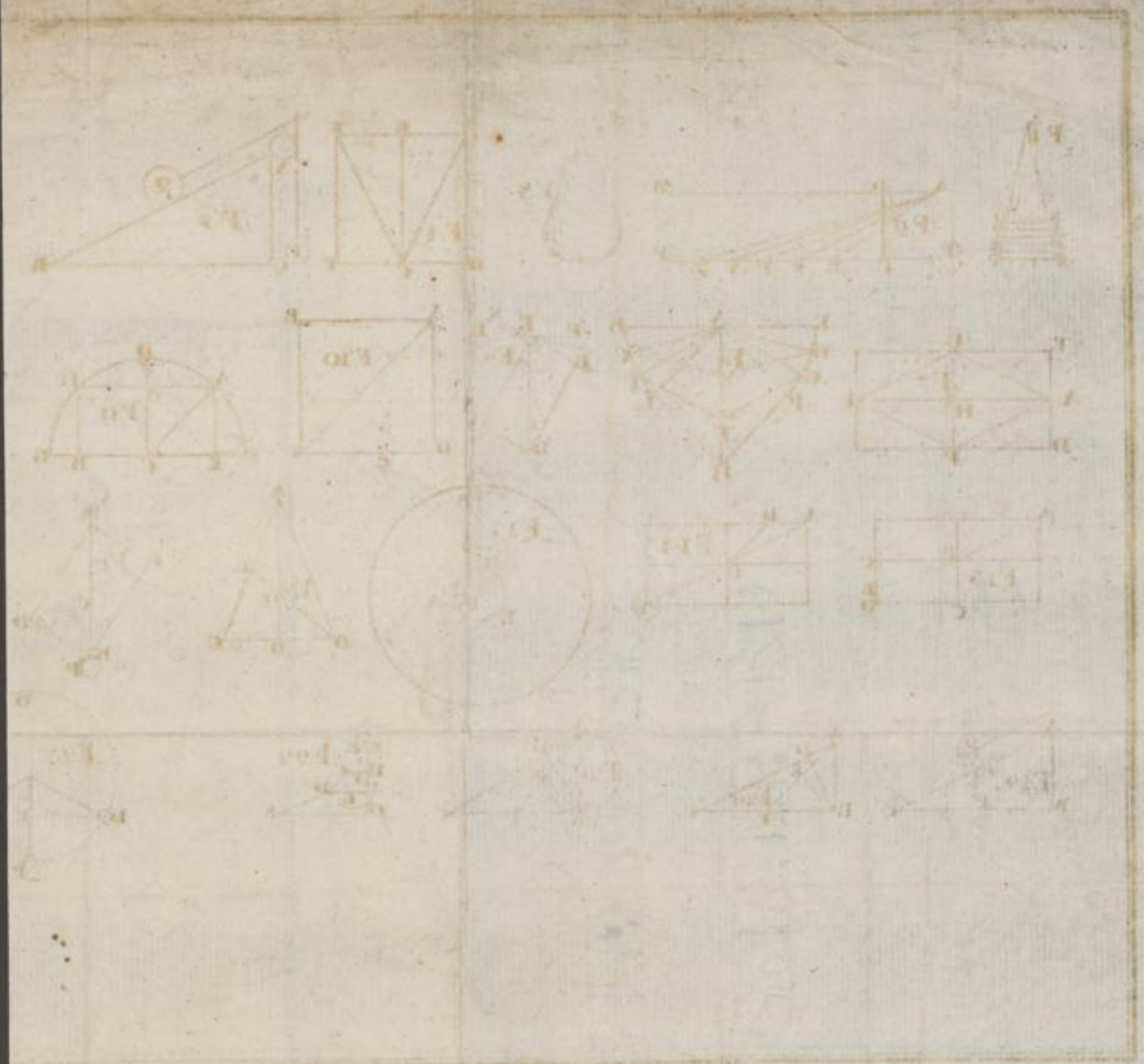
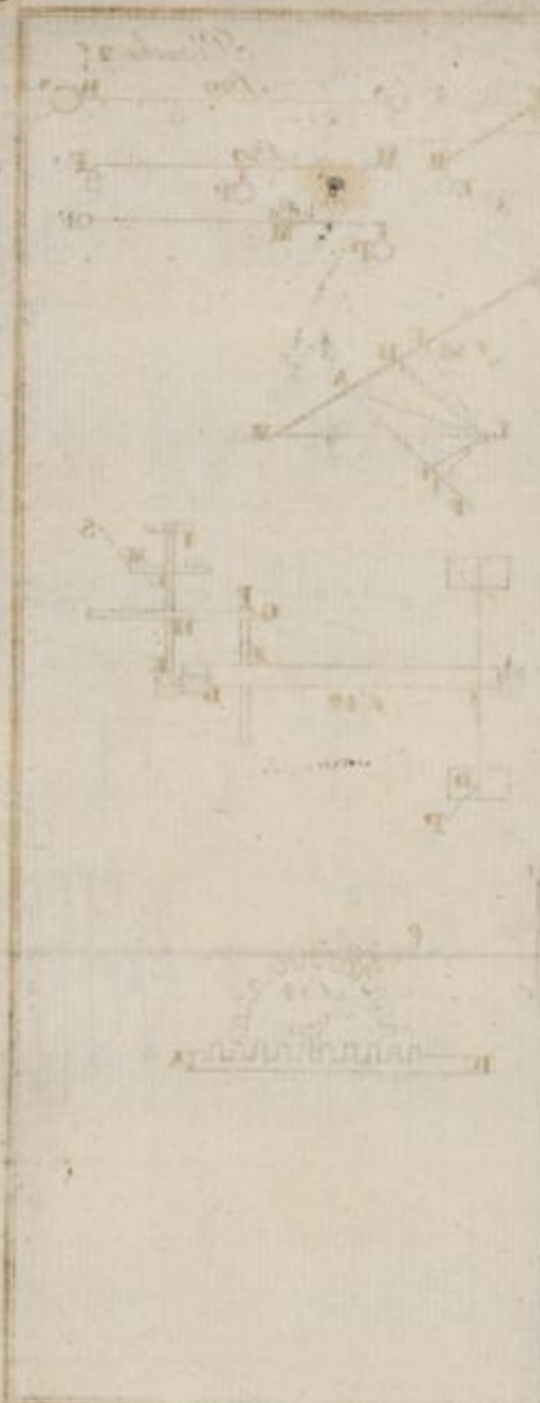
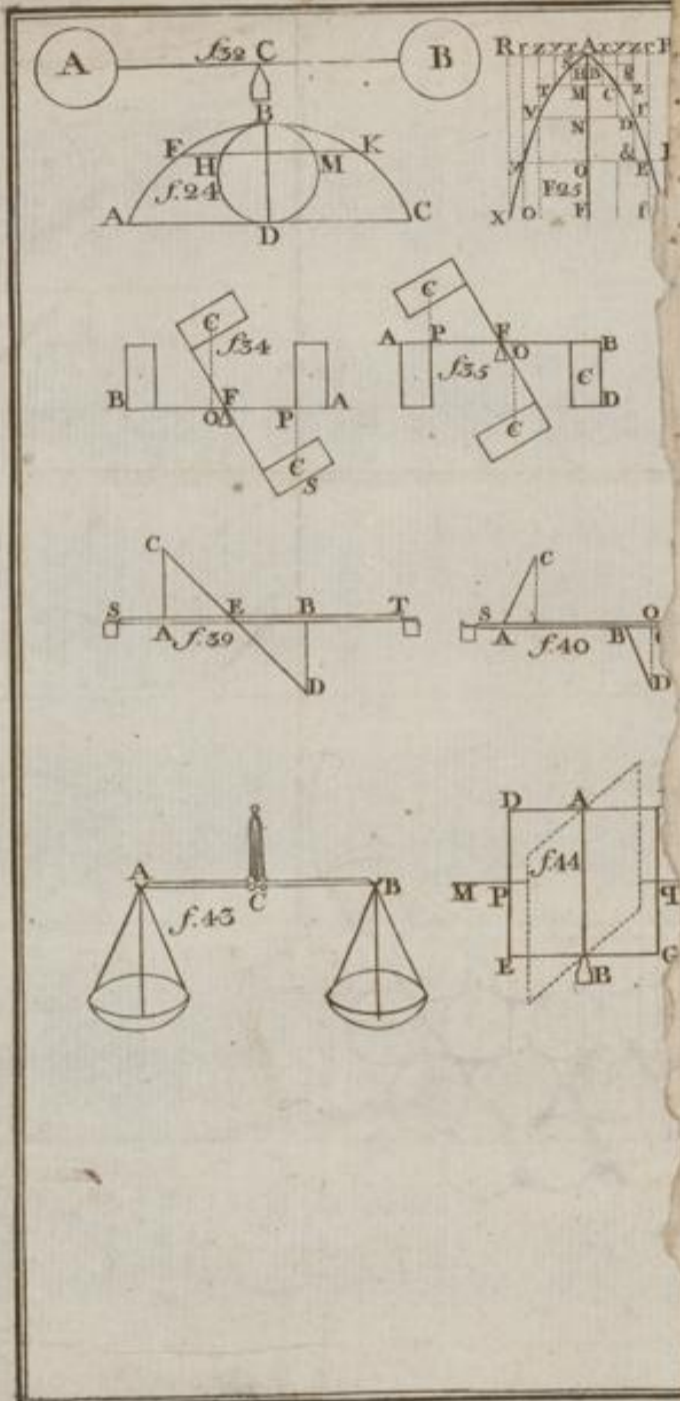
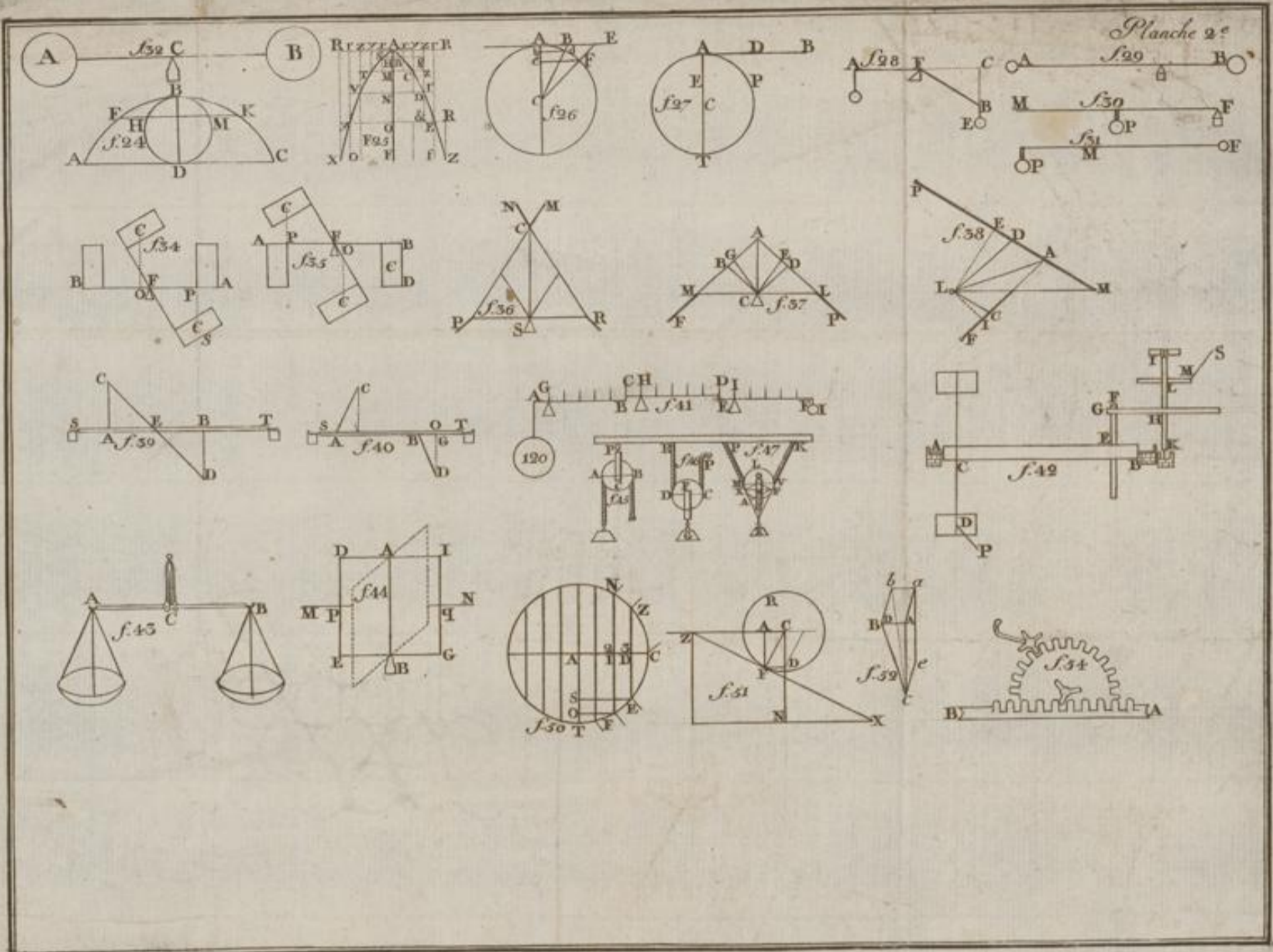

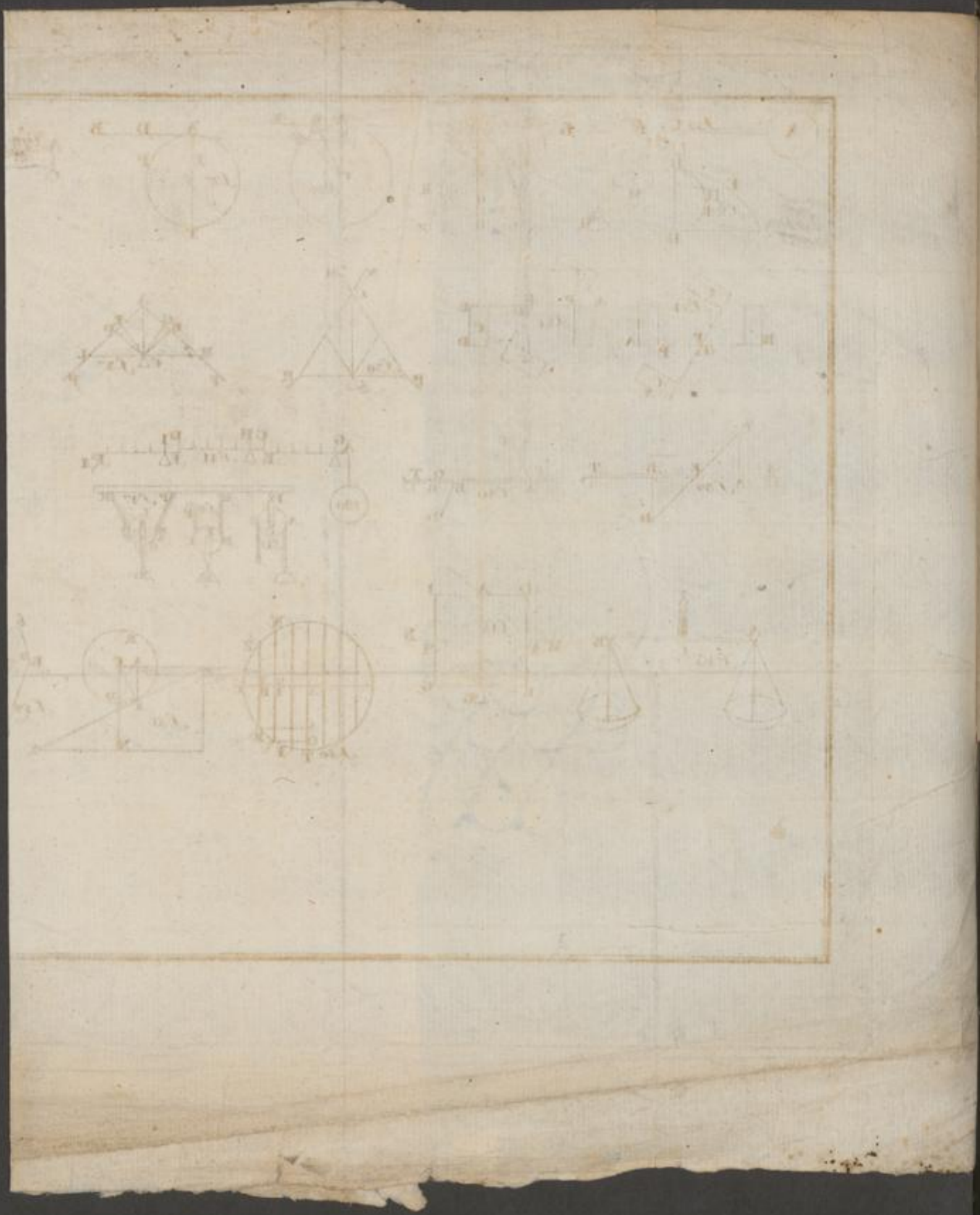
Planche 1.re

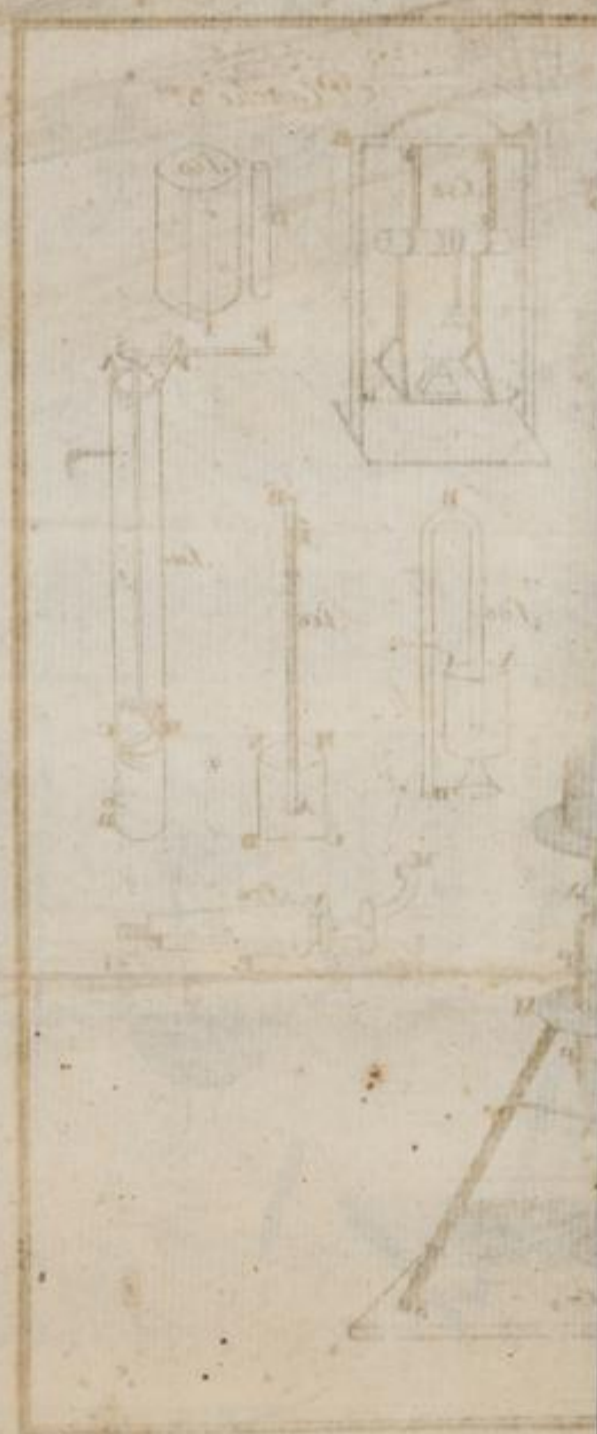
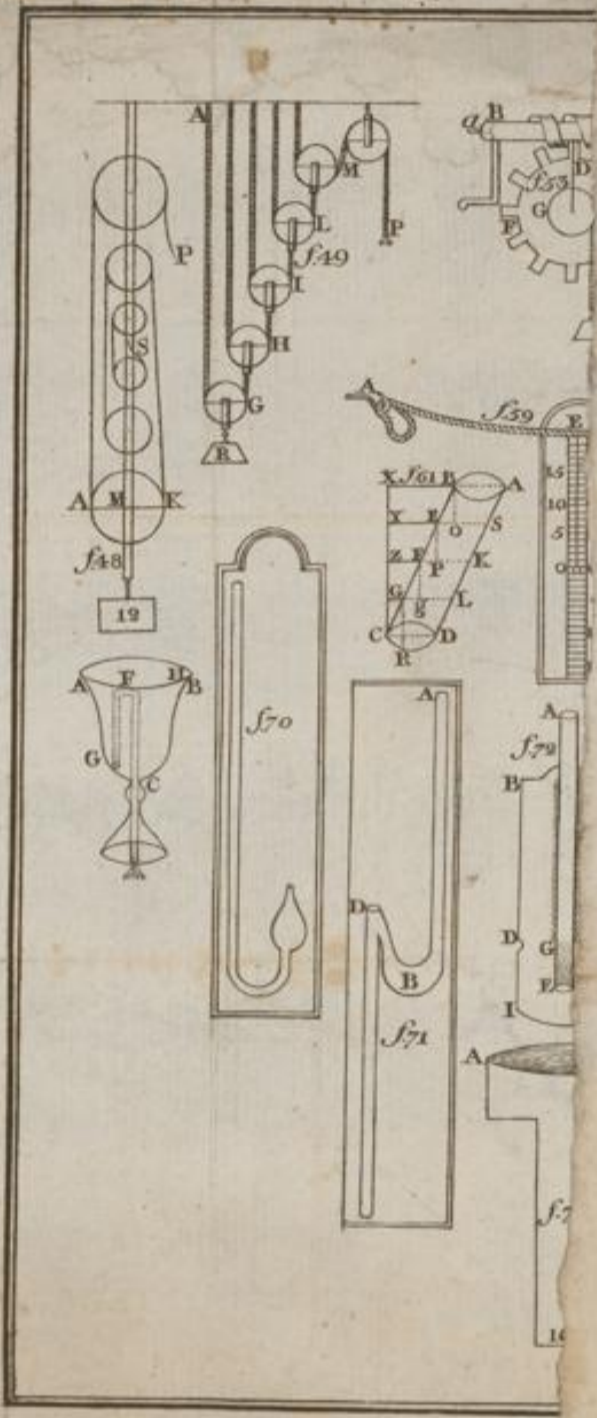

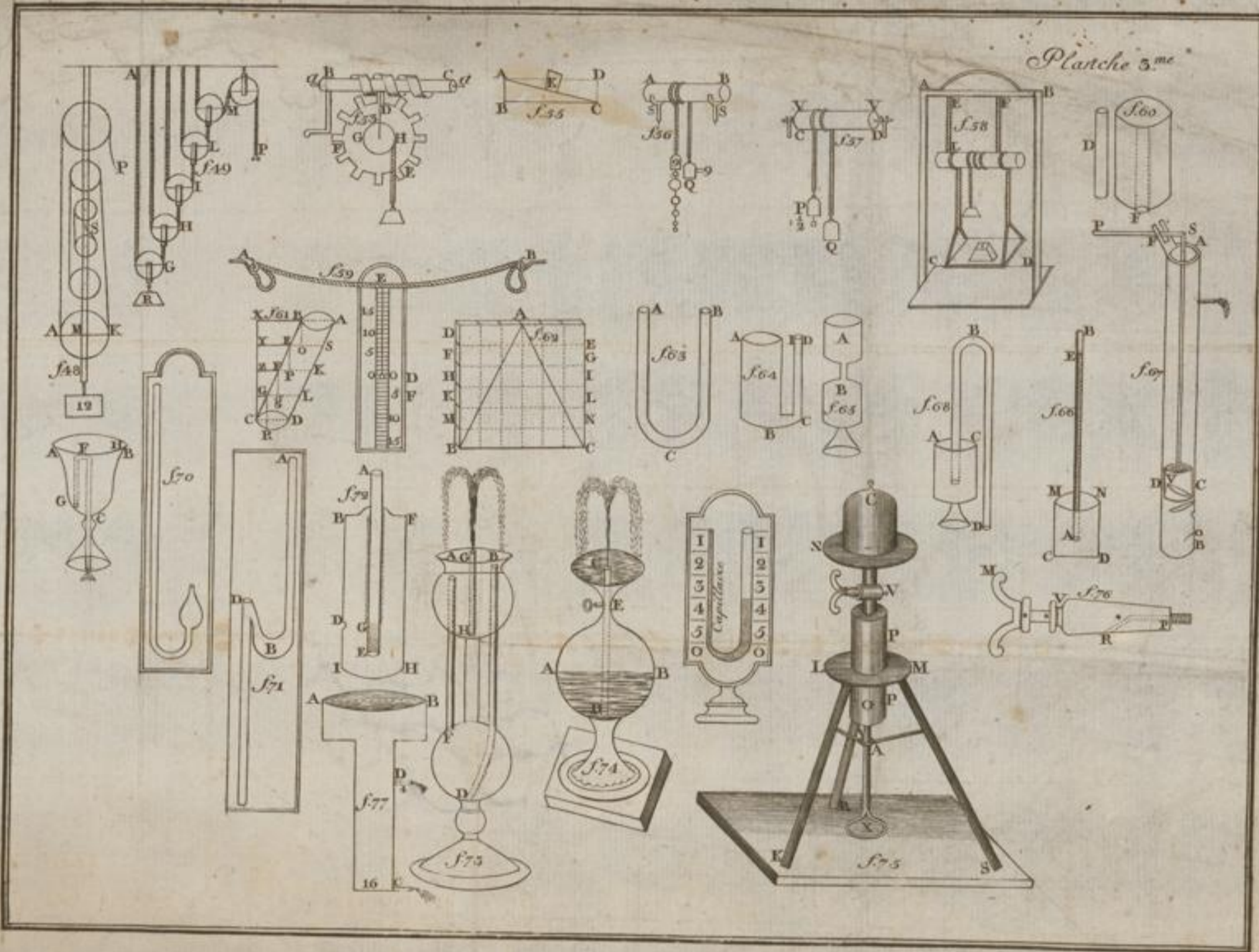

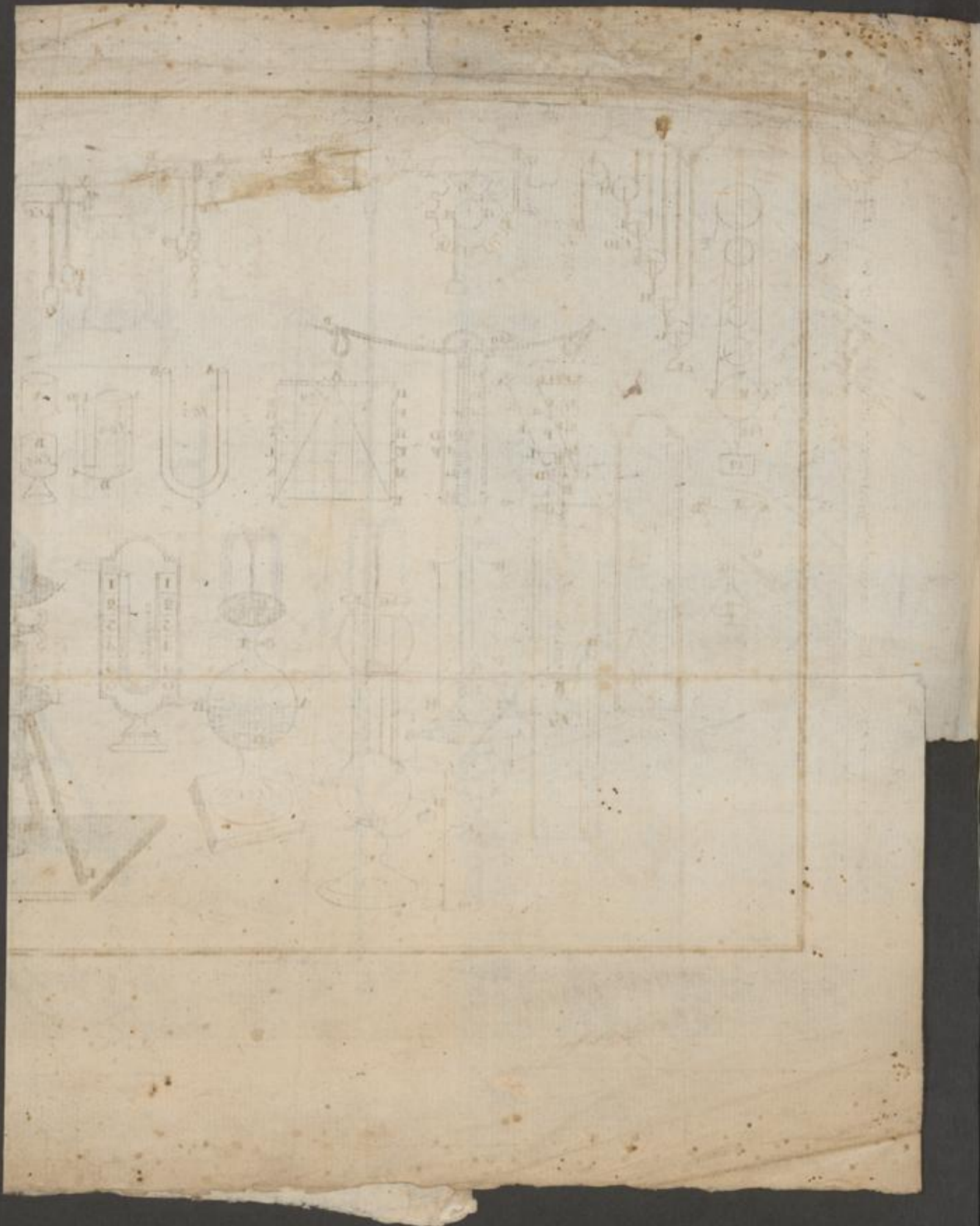

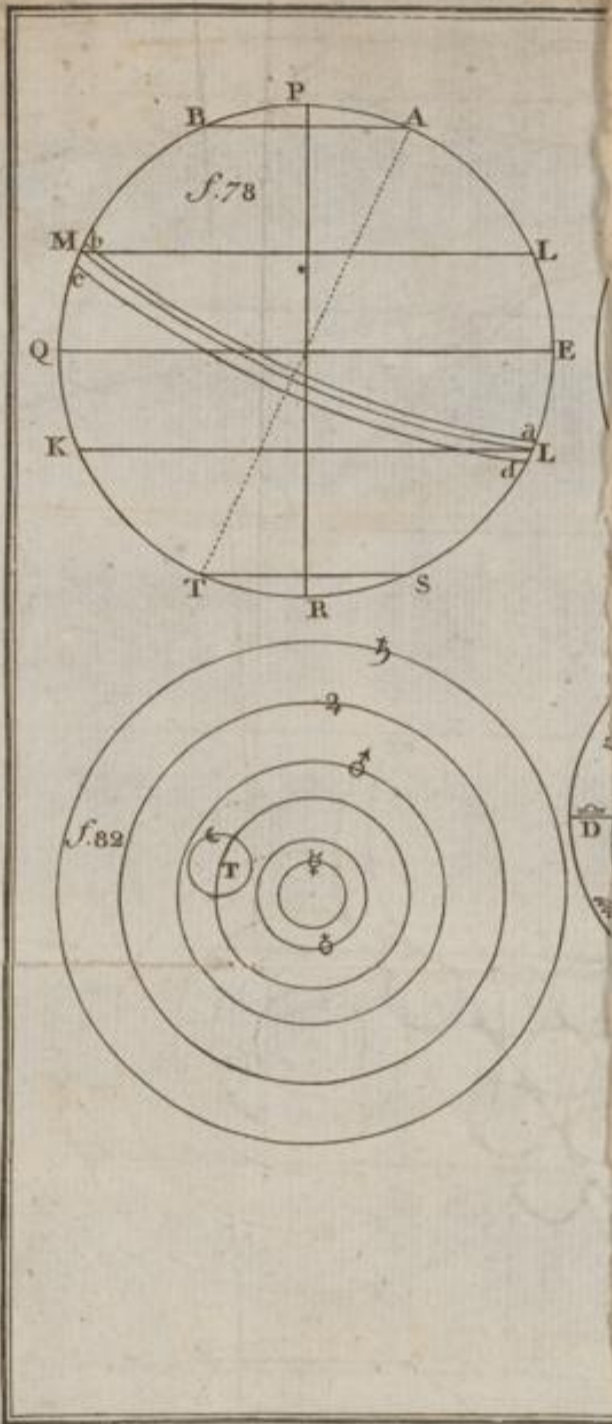

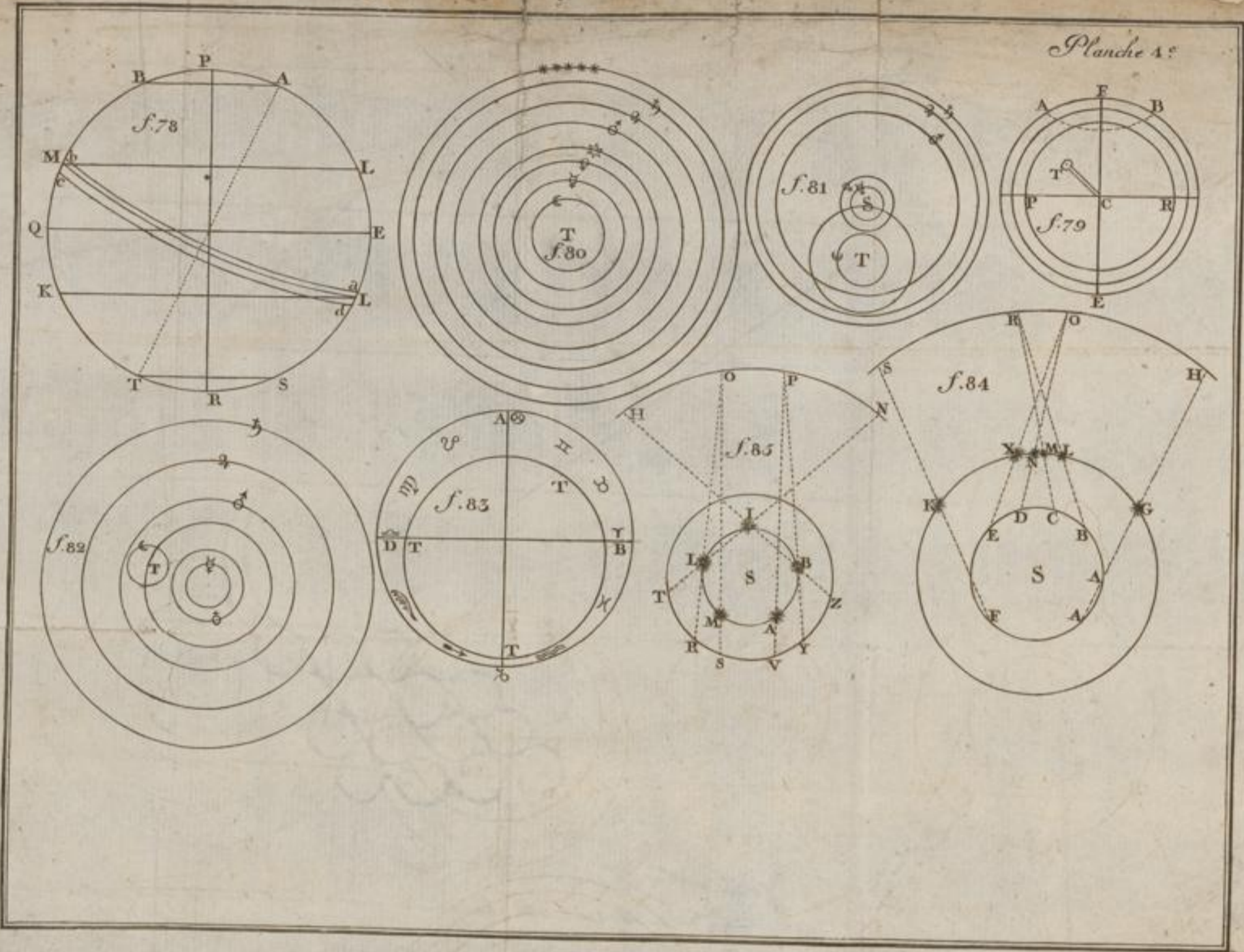

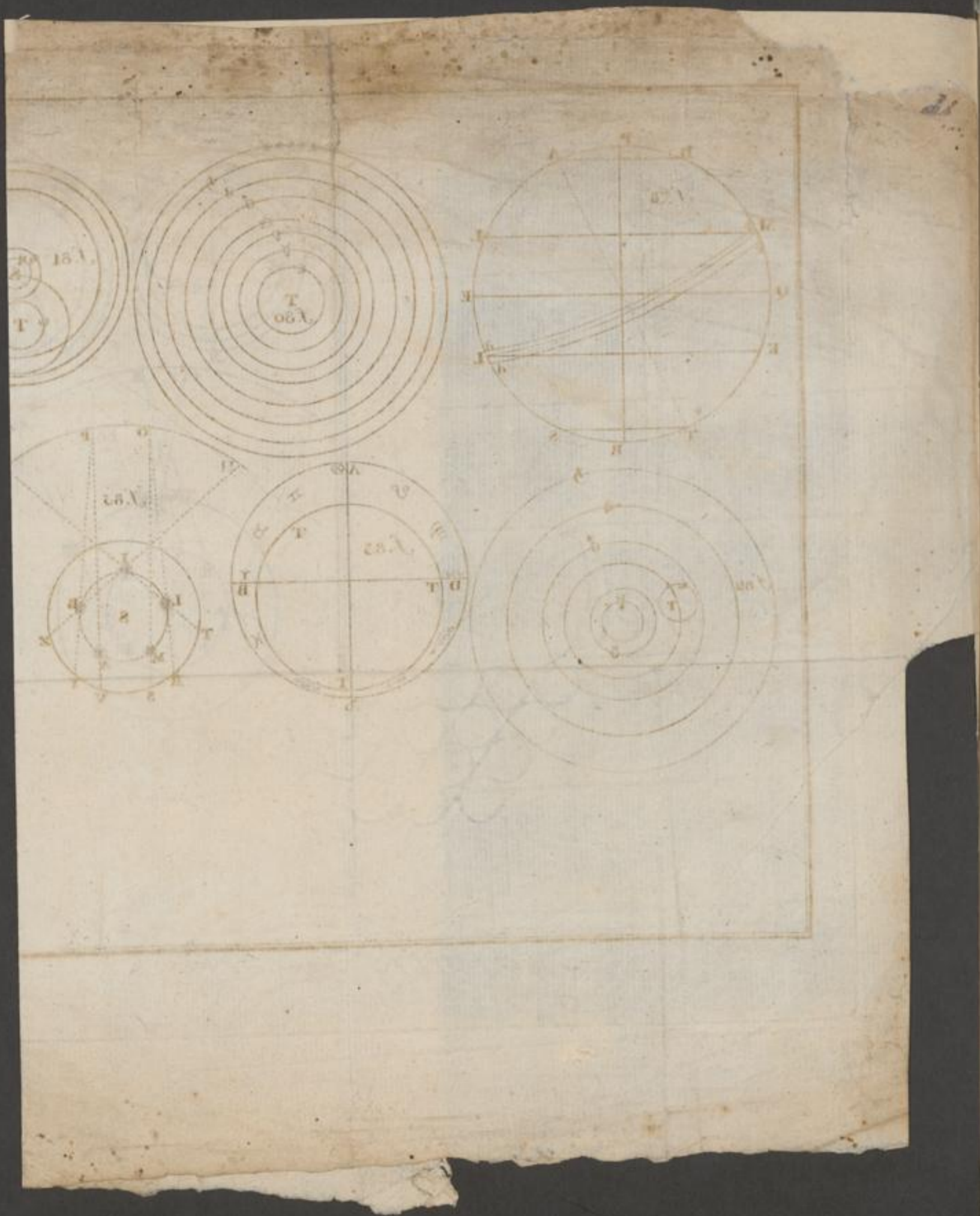

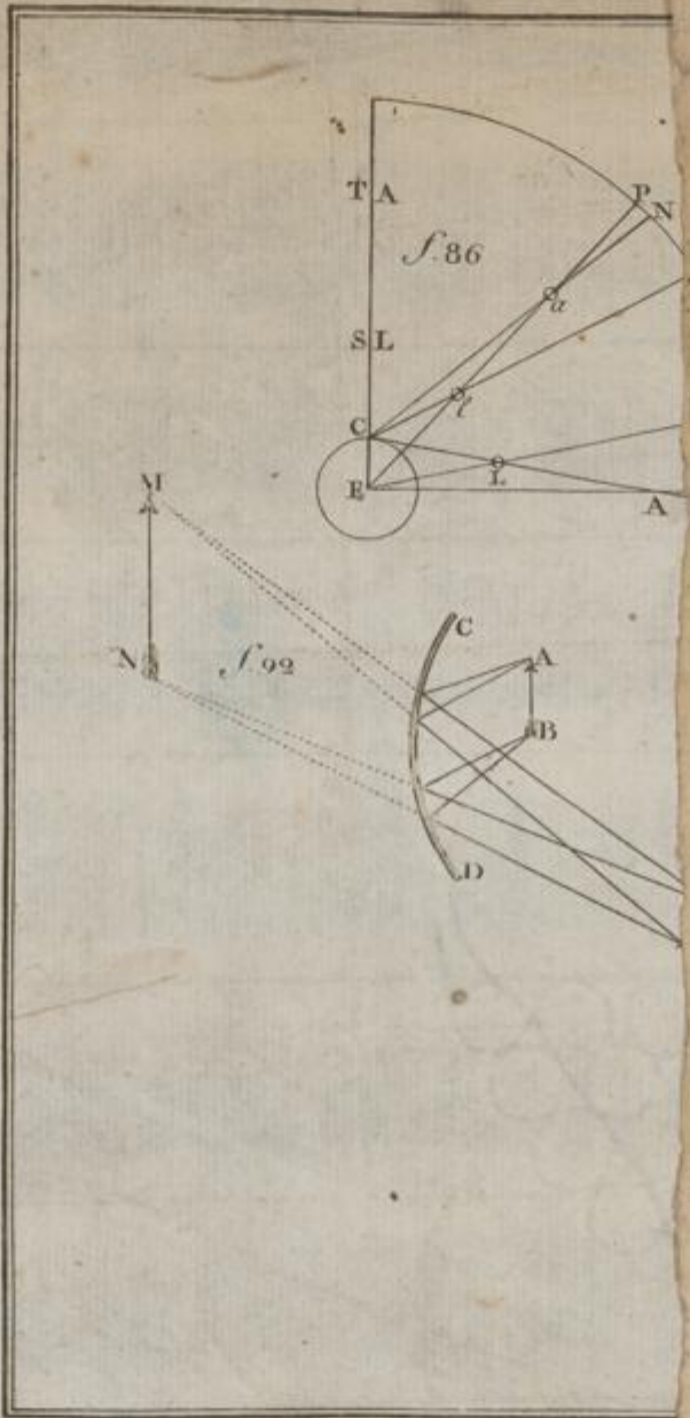

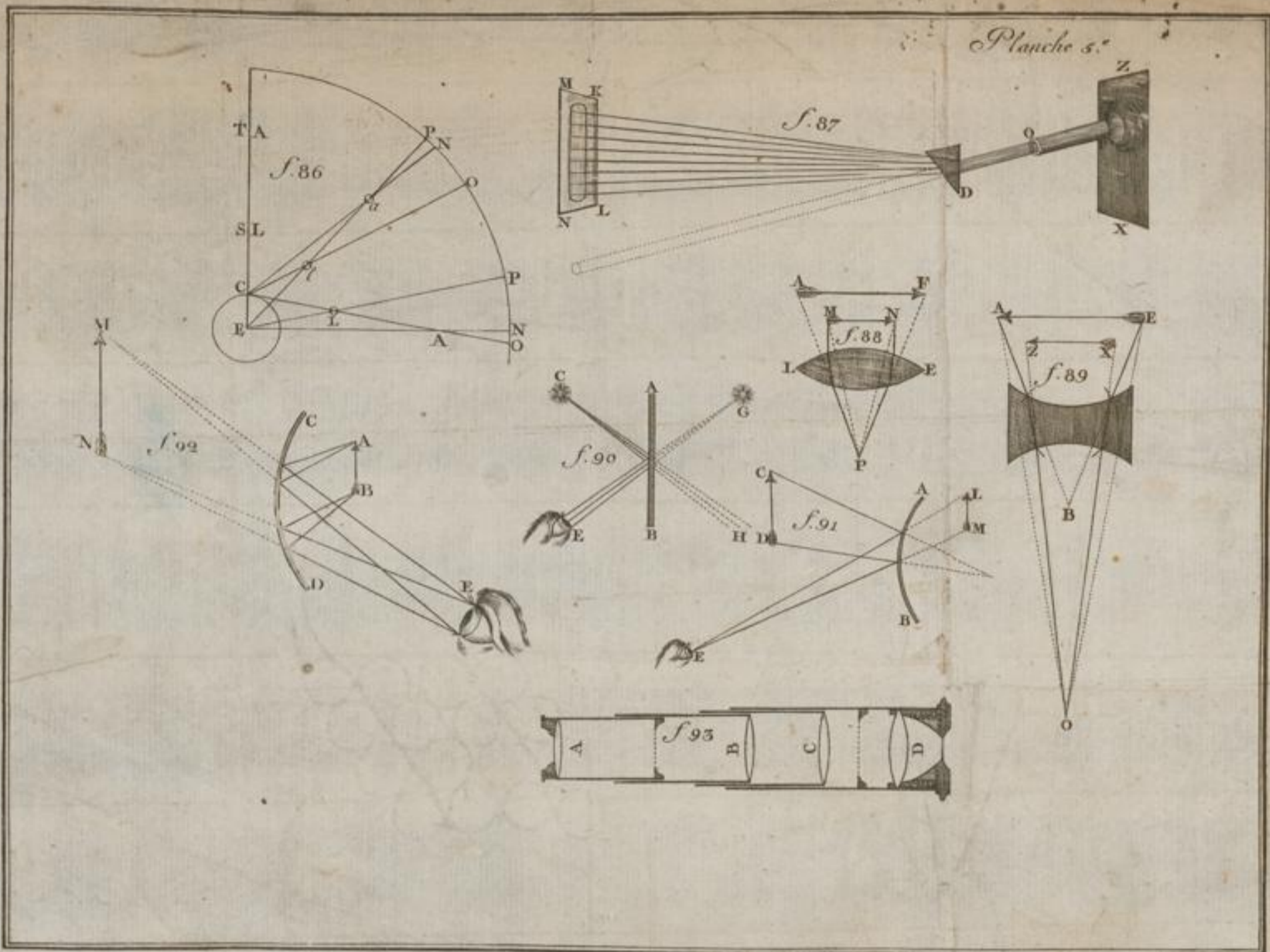

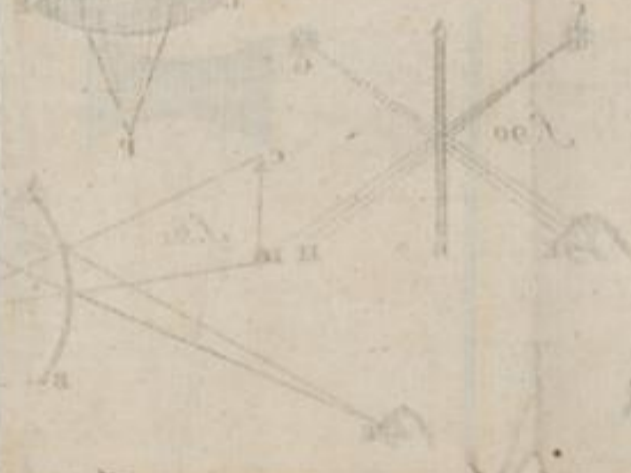
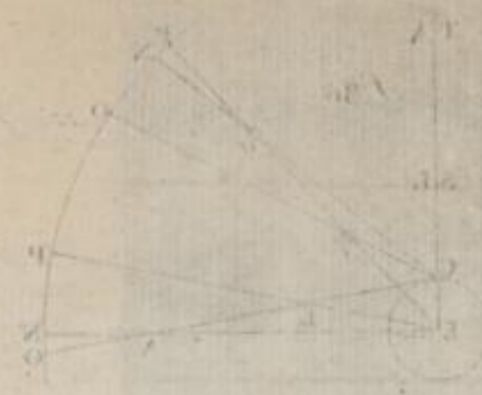

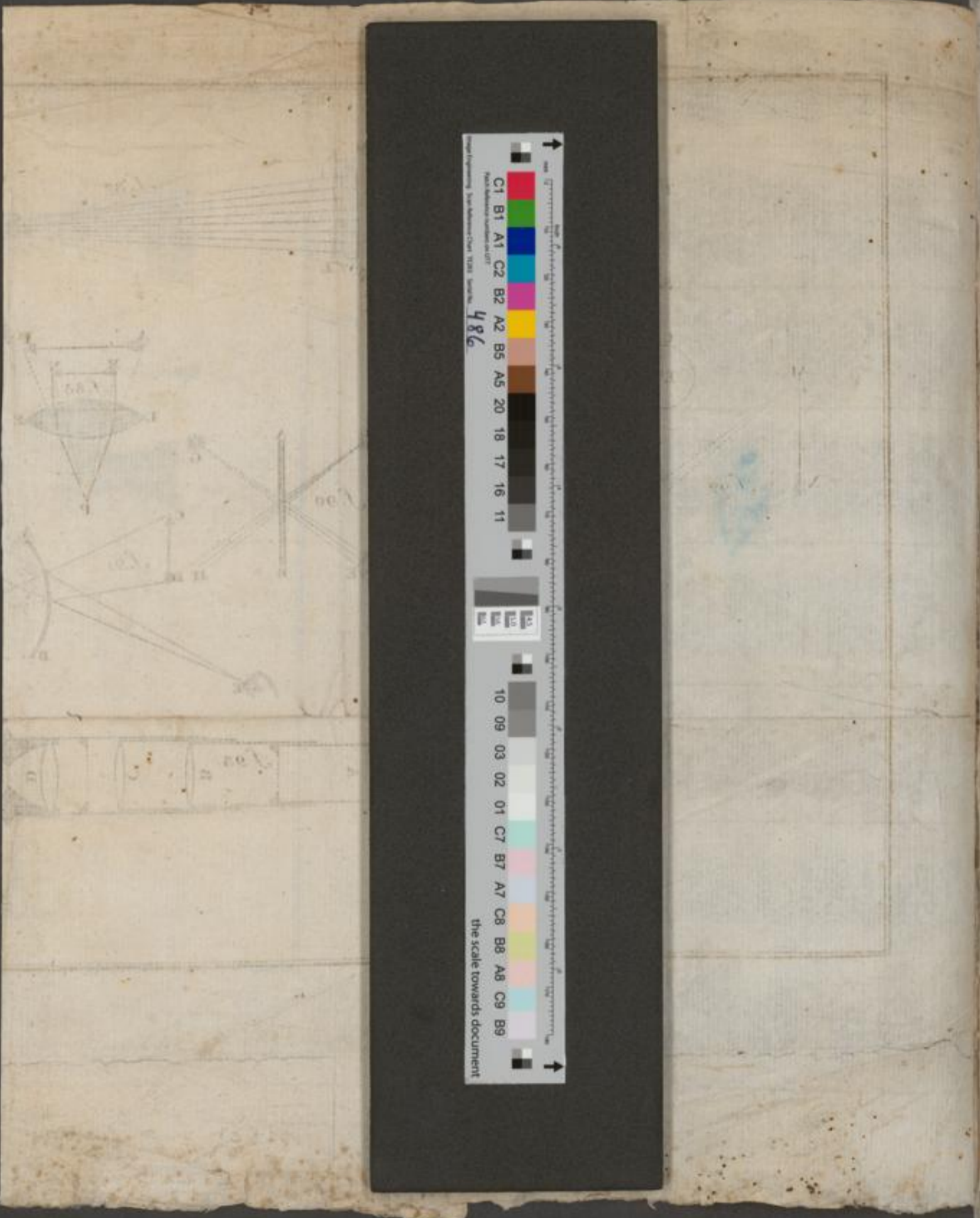

486
the scale towards document

42 1
-3 2
3 4

40 3
4

430

~~430~~

MBL 000430

